

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Alkotmányjogi Tanszék

Jogos-e a jogos védelem?

**A jogos védelem vizsgálata alapjogi szempontból, különös tekintettel
az új Btk. tervezetére**

Készítette: *Pohl Ákos*

Belső konzulens: *Dr. Móré Sándor*

Külső konzulens: *Prof. Dr. Blaskó Béla*

Tanszékvezető: *Dr. Cservák Csaba*

Budapest

2012

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
A téma aktualitása.....	4
Az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségének megjelenése a jogos védelemben.....	5
A dolgozat szerkezete	5
I. A JOGOS VÉDELEMI HELYZET TÖRTÉNETI KIALAKULÁSA ÉS SZEMLÉLTETÉSE A KONTINENTÁLIS JOGTERÜLETEN.....	6
1.1. Az önvédelmi jog ősi és középkori gyökerei	6
1.2. A jogos védelem fejlődésének hazai útja.....	7
II. A JOGOS VÉDELEM KOMPLETT FOGALMÁNAK KIBONTÁSA ÉS ELEMZÉSE	9
2.1. A jogos védelem jogrendszerben való elhelyezése.....	9
2.2. A jogtalan támadás.....	10
2.3. A szükségesség, arányosság követelménye és a kitérés kötelezettség elhalása.....	11
2.4. A túllépés és a megelőző jogos védelem hatályos szabályozása	12
III. A JOGOS VÉDELEM INTÉZMÉNYÉT ÉRINTŐ NEMZETKÖZI ÉS HAZAI DOKUMENTUMOK	15
3.1. Az Európai Emberjogi Egyezménynek és az 1998. évi Nemzetközi Büntetőbíróság statútumának összefüggései a jogos védelemmel	15
3.2. A jogos védelem meghatározó magyar jogforrásai: az LB 15. sz. irányelve és a legfontosabb Alkotmánybírósági határozatok.....	17
4.1. A védett alapjogok köre	19
4.2. A Büntető Törvénykönyvben megjelenített védett jogi tárgyak elemzése	20
V. A JOGOS VÉDELEM KÖRÉBE TARTOZÓ LEGFONTOSABB FOGALMAK ALAPJOGI MEGÍTÉLÉSE	22
5.1. A jogos védelem Alaptörvénybe foglalása	22
5.2. A megelőző jogos védelem, avagy meg lehet-e felelni a szigorú triásznak?.....	23
5.3. A túllépés, avagy az arányosság kérdésének alternatív megoldása	25
VI. AZ ÚJ BTK. KODIFIKÁCIÓ KÖRÉBEN LÉTREJÖVŐ – A JOGOS VÉDELME SZABÁLYOZNI KÍVÁNÓ – LEGFONTOSABB TÖRVÉNYTERVEZETEK	29
VII. A 2012. ÉVI C. TÖRVÉNY ÉS AZ ÚJ JOGOS VÉDELEM	32
7.1. A kodifikáció követelményei	32
7.2. A 2012. évi C. törvény elfogadását megelőző két törvényjavaslat vizsgálata	33
7.3. A jogos védelem immár elfogadott, új Btk. - ban való megjelenése	35
ÖSSZEFOGLALÁS	39
Megállapítások, következtetések	39

De lege ferenda javaslatok.....	40
IRODALOMJEGYZÉK.....	41
JOGSZABÁLYOK ÉS EGYÉB DOKUMENTUMOK JEGYZÉKE	43
MELLÉKLETEK.....	45

BEVEZETÉS

A téma aktualitása

Elenyésző számú olyan téma van a büntetőjog dogmatikában, mint a jogos védelem, melynek változásait és alapjogokhoz való viszonyát oly sokat vitatták. Az okot elsősorban abban kell keresni, hogy a jogos védelem jogának interpretációja, lényegében attól függ, hogy a személyek egymáshoz és a közösséghez való viszonyát közelebbről hogyan határozzuk meg és a kérdésben jelentős szerepet játszik-e az, hogy az adott alapjog vagy alapjogok, az iménti viszonyokban miképpen foglalnak helyet. Ebben a kapcsolatrendszerben mindenki számára jól látható módon változás zajlik. Egyik oldalon a törekvés a jogos védelem korlátozására irányul úgy, hogy szinte a dogmatika eróziójáról lehet beszélni. A másik oldalon a növekvő és terjedő brutális erőszak, túszszedés, stb. a jogos védelem jogának fokozottabb igénybevételét igényli.¹

Éppen ezért megnyugtató a Legfelsőbb Bíróság² kijelentése: „A jelenlegi ítélkezési gyakorlat a korábbinál szélesebb körben fogadja el a jogos védelmi cselekmény szükségességét, és szűkebb körben helyezkedik a túllépés megállapítására. Az említett gyakorlat kialakítását a jelenlegi életviszonyok tették indokolttá, amikor egyre több a személyek és javak elleni jogtalan támadás.”³ A jogos védelmi helyzet törvényben való megjelenítésével az állam átengedi – igaz szigorúan szabályozott feltételek mellett – az állam büntető joghatóságát, mivel a jogtalanul megtámadott súlyos testi sértést okozhat, vagy akár ki is olthatja támadója életét, büntetlenül. Jellemzője a jogintézménynek, hogy teljesen másként látja a jogász szeme, mint a civil polgáré. Ennek, oka természetesen társadalmi eredetű, nem jogi probléma. A jogban jártas ember számára is kihívást jelenthet e téma boncolgatása, hiszen, ha egy eljárás során felmerül a jogos védelem kérdése, azonnal lehet számítani arra, hogy az eljárás időtartamát a jogos védelem fellelhetőségének meghatározása megnöveli.

A jogos védelmi helyzet fennállásának konstatálására számos körülményt mérlegelni kell és figyelmen kívül hagyni nem lehet. Kezdve azzal, hogy maga a támadás „jogellenes” és „intézett” volt-e, létrejött-e már a jogellenes támadás, vagy, hogy a védett tárgyakat közvetlenül fenyegető volt-e a támadás, egészen a szükségesség és arányosság kérdéséig. A jogos védelmi helyzet bírói alkalmazása számos nehézséget rejt, mert a hatályos szabályozás nem tekinthető hiányosságoktól és problémáktól mentesnek. Mind a jogos védelem, mind a tulajdonhoz való jog például, már az ősi

¹ Dr. Nagy Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről, Európai Jog 2004/4. szám, 4. o.

² 2012. január 1-jétől: Kúria

³ BH 1997. 322.

közösségekben is fellelhető alapjogok,⁴ melyek érvényesülése számos esetben jelenti a másik visszaszorítását vagy elnyomását. A történelem során, így mint egy „libikóka jelenséget” létrehozva egyensúlyoznak a „honatyák”, mikor az alapjogokra tekintettel, a jogos védelmi helyzet vonatkozásában törvényt alkotnak. A 18. századtól kezdődően elindult egy folyamat, mely során a jogrendszer egyre nagyobb önrendelkezési szabadságot biztosít a polgárok számára érdekellentéteik, konfliktusaik megoldásában. Véleményem szerint, a folyamat hatása érződik a jogos védelem szabályozásának tendenciájában is, mely egyre inkább eltolódik az angolszász - a kontinentális Európához képest liberálisabb gondolkodású - országok irányába.

Az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségének megjelenése a jogos védelemben

Megegyezik a véleményem Wiener A. Imrével, miszerint az állam feladata megvédeni a polgárt a jogtalan támadásokkal szemben.⁵ Mivel az adott esetben az állam ezt a kötelességét nem gyakorolja, felhatalmazza polgárát a támadás elhárítására. A jogi tárgy védelmének elve alapján véve önvédelmi gondolatot hordoz, azaz mindenkinek joga van megvédenie magát. Az embereknek azt az ősi állapotát fenn kell tartani a büntetőjogi szabályozás során is - ha az állam legitim feladatát nem tudja teljesíteni bizonyos esetekben - a polgár legitim érdekeit, vagyis jogi tárgyainak védelmét védekezéssel maga teljesítheti. A jogbiztosítás gondolata esetén pedig a más vagy saját jogi tárgyait védő személy a jogot is garantálja, hogy a jogrendet védi. A jogos védelem joga hatékony módon riaszt el általában attól, hogy jogtalanságot alkalmazzanak. Ezért kiemelkedően fontos jogos védelmi helyzetben a szembeszállási jog, ami pedig stabilizálja a jogrendet (a jogrendet nem lehet sérteni). Ezzel a generál-preventív szándékkal is összefügg a jogbiztosítás elve. Ezt a két elvet figyelembe kell venni, ha a jogos védelmi helyzet problematikáját vesszük górcső alá.

A dolgozat szerkezete

A továbbiakban a fent megfogalmazott témákat, valamint a jogos védelemmel kapcsolatban kihagyhatatlan pontokat vizsgálom az alapjogok összeütközése, érvényesülése, fellelhetősége, dilemmái tekintetében. Mindezt egy olyan rendszerbe foglalva mutatom be, mely felvázolja, hogyan jutott el a jogos védelem szabályozása a kezdetektől napjainkig. Végül pedig a dolgozatban ismertetett témák alapján, az új Btk.-ban megfogalmazott jogos védelemmel kapcsolatos törvényi változást elemzem, kiemelve annak az alapjogokhoz való viszonyát.

⁴ Amikor a jogos védelem és a tulajdonhoz való jog ősi eredetét taglalom, ezt mindenféleképpen úgy kell értelmeznünk, mint az emberrel vele született ösztönöket, a dolgok sajátként kezelését és védelmét, valamint a közösségek védelmét (saját és más személyének és a terület védelme).

⁵ Wiener A. Imre: Büntetőjog Általános Rész. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003. 119. o.

I. A JOGOS VÉDELEMI HELYZET TÖRTÉNETI KIALAKULÁSA ÉS SZEMLÉLTETÉSE A KONTINENTÁLIS JOGTERÜLETEN

Azért tartom fontosnak a téma ismertetése-keretében egészen az őskorig visszanyúlni, mert a 23/1990. (X. 31.) AB határozatban Sólyom László pontosan az ősi, természeti állapotból kiindulva teszi lehetővé az életek közötti választást, a jogon kívüliséget, továbbá az új 2012. évi C. törvény jogos védelemmel kapcsolatos szabályozásában számos fogalmi elem gyökere a római jogba nyúlik vissza.⁶

1.1. Az önvédelmi jog ősi és középkori gyökerei

Az ősközösségi társadalmak felépítése híven tükrözi, hogy a vitás ügyek rendezésére egyértelműen a magánbosszú intézménye szolgált. Az önvédelemhez való jog kezdetleges formája már Hamurappi törvényoszlopára is felkerült a - törzsi jogon alapuló - talio elv⁷ keretében. A XII táblás törvények mellett, a iustinianusi kodifikáció vívmányai is az önhatalom minél szélesebb körben való visszaszorítását eredményezték. Felmutatható mindemellett, hogy a jogtudomány deklarálta a vim vi repellere elvét.⁸ Már ekkor felfedezhető a jogtudósok azon törekvése, hogy biztosítsák az ember számára alapvető jogainak, javainak, értékeinek védelmét. A vim vi repellere elv a jogos önhatalom kereteit természetjogi szempontból határozta meg. A jogos önhatalom kétféleképpen nyilvánult meg az ókori Rómában: önsegély és önvédelem formájában. Dolgozatom témája kapcsán a második bír relevanciával, hiszen az önvédelem, mint a kivételes önhatalmú jogérvényesítés, a mai értelemben vett jogos védelem alapjait fektette le. A tézist alátámasztja, hogy a római jog fogalma szükséges elemként követeli meg a jogtalanság, a közvetlen és másként el nem hárítható támadás és az azonnali visszaverés követelményét, melyek a hatályos jog szerint vett jogos védelem fogalmi elemeiként is funkcionálnak.⁹

A középkor hajnalán a germán szokásjog elterjedése visszaszorította és vulgarizálta a római jogot. E korban az ókor jogintézményeit leginkább a kánonjog örökölte át, mely végső soron a kontinentális jogfejlődésben jelentős befolyásra tett szert. A jogos védelem tekintetében az egyházjog humanista szemléletéből adódóan nem ismerte el az emberi életnek pusztán vagyoni

⁶ Például, a személy vagy a javak elleni támadás minősítő körülménye, ha mindezt a támadó **éjjel** követi el

⁷ („szemet szemért, fogat fogért, életet az életért”)

⁸ Cassius: „...az erőszakot szabad erőszakkal visszaverni, és ezt a jogot a természet biztosítja.” Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török – Darai Richárd, Kemenesi Attila: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban, Quot Capita, Tot Sententiae, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I., Győr, 2010. 55.o.

⁹ U. o.

érdekek védelme érdekében történő kioltását. A jogfejlődés során itt jelent meg először a jogi tárgyak értékrendjének megfelelő arányosság megkövetelése. A kánonjogi rendelkezések a jogtalan támadóval szemben, nemhogy lehetővé tették a védekezést, de kötelezettséggként fogalmazták meg. A középkori szabályozás talán legnagyobb hátránya a fegyveregyenlőség elve, vagyis a megtámadott a támadóéval azonos eszközzel, kizárólag a támadással azonos módon verhetette vissza a támadást. Ez sok esetben a jogtalan támadás elhárításának ellehetetlenülését eredményezte.

1.2. A jogos védelem fejlődésének hazai útja

A magyar jogban a jogos védelem először Szent István király decretumaiban jelent meg. A következő jelentős lépés a jogos védelem fejlődésében az 1514-ben elkészült Tripartitum. A szokásjogi gyűjtemény két formában rendelkezett a jogos védelem kérdéséről, ugyanis szétbontotta vagyron ellen és személy ellen intézett jogtalan támadás eseteire. A korabeli joggyakorlat lehetővé tette, hogy meghatározott esetekben a túllépés megengedett legyen. A Tripartitumban megfogalmazott jogos védelem, egészen az 1843. évi javaslatig érvényesült a bíróságok gyakorlatában. Az 1843. évi javaslat már kazuisztikusan szabályozta a jogos védelem lényegi elemeit. A javaslat taxatív felsorolta a védett jogi tárgyakat, amelyek védelemben részesülnek.

Első törvényerőre emelkedett büntetőjogi kodifikációnk 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi - kódex), melyben a jogos védelem a beszámíthatóságot kizáró okok között kapott helyet. Az akkor megadott definíció, már majdnem fedi a mai meghatározást. Egyetlen kimaradt fogalmi elem a közérdek. A szükségesség és arányosság kérdését a bírói gyakorlat alakította ki. A törvény nem büntette a túllépést, ha az félelemből, vagy zavarodottságból eredt.

A második világháborút követő átalakulás jelentős változást hozott, de a változásokra nem kívánok bővebben kitérni.

A rendszerváltást követően azzal a ténnyel, hogy a jogállamiság megvetette lábát Magyarországon, továbbfejlődött a büntetőjog is. Megkezdődött a felzárkózás a szabályok érvényesítése terén a nyugati országok felé. Ez a tendencia, hatást gyakorolt a jogos védelem értelmezésére, amely az 23/1990. (X. 31.) AB. határozatában teljessé vált ki. Az Alkotmánybíróság a jogos védelem és az élethez és emberi méltósághoz való jog kapcsolatát rögzítette és elemezte. A 90-es években ratifikálták azokat a nemzetközi egyezményeket, szerződéseket, melyek az alapvető emberi jogok alapjául szolgálnak.¹⁰ A jogintézmény alapvető koncepciója az elmúlt évtizedekben gyökeresen már nem változott. Lényegesnek tartom, hogy kitérjek a 2009-es változtatásra, mellyel a jogos védelem fogalma új elemmel bővült. Ez alapján most már lehetőség van arra, hogy a

¹⁰ A jogos védelemmel kapcsolatban a legfontosabb ezek közül, az 1993. évi XXXI. törvény, mely kihirdeti az Európai Emberjogi Egyezményt

jogtalanul megtámadott az elhárítási cselekmény tanúsítása során telepített védelmi eszközt alkalmazzon.

II. A JOGOS VÉDELEM KOMPLETT FOGALMÁNAK KIBONTÁSA ÉS ELEMZÉSE

2.1. A jogos védelem jogrendszerben való elhelyezése

Az előző fejezetben bemutattam, hogy a mai jogos védelmi helyzet fogalmának létrejötté, hosszú történelmi fejlődés következménye, mely egészen a római jogig nyúlik vissza, míg maga a jogintézmény gyökerei az őskorig. Ebben a fejezetben először a jogos védelmi helyzet, mint jogintézmény jogrendszerben való elhelyezkedését vizsgálom. Kezdeném azzal az újítással, miszerint a 2012. jan. 1-jétől hatályos új Alaptörvény hatályba lépésével, a jogos védelmi helyzet a Szabadság és felelősség című fejezetben kapott helyet, mely kiemelt jelentőségűvé tette. A jogalkotó célja a jogos védelem fontosságának és egyre szélesebb körben való alkalmazásának kiemelése és nyomatékosítása. Az Alaptörvény Szabadság és Felelősség című fejezetének V. cikke szerint: „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.” Az alaptörvényben elhelyezett mondat számos tévhibával ellentétben nem hordoz magában semmilyen, az alapjogként való megítélése szempontjából jelentős tartalmi változást a korábbi szabályozáshoz képest. Az Alaptörvény által lefektetett alapokat a Btk. 29. § és a 29/A. §-a szabályozza, miszerint:

„29. § (1) Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját illetőleg a mások személye, javai vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi.

29/A. § Nem büntethető, aki a saját, illetőleg mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszközt alkalmaz, ha az az élet kioltására nem alkalmas, és annak folytán a jogtalan támadó szenved sérelmet, továbbá, ha a védekező a sérelem elkerülése érdekében mindent megtett, ami tőle az adott helyzetben elvárható.”

A jogos védelemre vonatkozó korábbi szabályokra nézve a Btk.-t módosító 2009. évi LXXX. törvény 4. és 5. §§ -ai illetve, a Btk. 29/A. §-a jelentős tartalmi módosítást jelentettek. Az említett változások 2009. aug. 20-án léptek hatályba. A 29/A. §-szal létrejött a jogos védelem egy új formája az ún. „megelőző jogos védelem”. A Btk. – büntetőjogi hagyományainkat követve – jogtalan támadás elhárításához szükséges cselekmény kifejtése esetén, a cselekmény elkövetőjének a büntethetőségét kizárja, hiszen nem áll fenn a cselekmény társadalomra veszélyessége. Ezért is kapott helyet a jogos védelem fogalmi elemeinek meghatározása a Btk. „társadalomra

veszélyességet kizáró okok” családjában. A jogos védelem interpretációját négy fő szempont mentén végzem el, melynek alapjául Blaskó Béla által megírt Büntetőjog Tankönyve¹¹ szolgál.

2.2. A jogtalan támadás

Mit is jelent a „jogtalan támadás”, milyen feltételek mellett, kik által jöhet létre? Elsősorban kijelenthetjük, hogy a jogos védelem intézménye kizárólag olyan támadások elhárítását szolgálják, melyek embertől erednek. A jogirodalom megoszlik annak kapcsán, hogy a támadás csak aktív emberi magatartással valósítható meg.¹² A jogos védelmi helyzetet az a támadás keletkezteti, amely büntetőjogi értelemben véve jogtalan, vagyis, amely magatartás tanúsítását a törvény büntetni rendeli. A „jogtalanság”, mint objektív kategória, független a támadó szubjektív világától, tehát gyermek és kóros elmeállapotú személy magatartása is minősülhet jogtalannak, ezzel megalapozva a jogos védelmi helyzetet.

A Btk. nevesíti azokat az életviszonyokat, amelyek elleni támadás jogos védelmi helyzetet eredményez. Ezek a saját, illetőleg a mások személye, javai, vagy közérdek. A támadás irányulhat személyek élete, testi épsége, egészsége, személyi szabadsága, szexuális önrendelkezése és javak ellen. Az imént felsoroltakban fellelhető, hogy egy jogtalan támadás alkalmával, hány, az Alaptörvény által is deklarált alapjog sérülhet és hány alapjog védelmét szolgálja a jogos védelmi helyzetben megengedett legitim szembeszállási jog.

A támadásnak a fenti jogtárgyak esetében intézettnek vagy ezeket közvetlenül fenyegetőnek kell lennie. Nem vitatott, hogy jogos védelemre lehetőség van a tulajdon, birtokjog megsértése esetén is. A közérdek elleni támadás fogalmába soroljuk a közrend és közbiztonság védelmét, az államigazgatás és az igazságszolgáltatás zavartalan működését, továbbá a köz, vagyoni jellegű érdekeit. A fogalomban megtalálható „intézett” szó jelentése sem figyelmen kívül hagyható. „Intézett” a támadás akkor, ha az már „tart”, tehát megkezdődött, folyamatban van.”¹³ A jogtalan támadással „közvetlenül fenyegető” magatartás, még nem támadás, azt jelenti, hogy a támadás azonnali bekövetkezésétől lehet tartani. Ez a magatartás, mulasztás is lehet.

Említést kell tennem a vélt jogos védelemről, amikor valaki tévesen feltételezi azt, hogy meg akarják támadni, ez esetben a társadalomra veszélyességben való tévedés szabályait kell alkalmazni. A BH 1983.261.-ben kifejtettek szerint: a vélt jogos védelemre hivatkozás csak akkor

¹¹ vö.: Blaskó Béla: A magyar büntetőjog általános rész Tankönyv (Negyedik átdolgozott kiadás), Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010.

¹² Blaskó Béla: A jogos védelem néhány elméleti és gyakorlati kérdése, Főiskolai - Figyelő 1992/2. szám (III. évfolyam) 77-79. o.

¹³ Blaskó Béla: A magyar büntetőjog általános rész Tankönyv (Negyedik átdolgozott kiadás) Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010. 225. o.

eredményes, ha a vádlottnak alapos oka volt az ellene irányuló támadással közvetlenül fenyegető helyzet téves feltételezésére. Tehát a vélt jogos védelem megállapításához megköveteli a bírói gyakorlat, hogy a tévedés alapos okkal történjen.

2.3. A szükségesség, arányosság követelménye és a kitérés kötelezettség elhalása

Az alábbi fejezetben a jogos védekezést taglalom, mikor is jogszerű, továbbá a szükségesség arányosság kérdését, melyek egymást feltételezik. A védekező magatartás akkor jogos, ha az szükséges és arányos. A Btk. szerint az elhárító cselekmény jogos, amennyiben a konkrét támadás elhárításához szükséges. A szükségesség mindenekelőtt azt jelenti, hogy a támadás formailag csak egy adott bűncselekményt megvalósító cselekménnyel hárítható el. A szükségesség megítélésével kapcsolatban szólnom kell a korábban a Legfelsőbb Bíróság (LB) 15. számú irányelve által meghatározott kitérés kötelezettség kérdéséről. Az LB 15. számú irányelvén alapuló eseti döntésekből az a következtetés vonható le, miszerint a szükségesség és az arányosság két különálló kategória. A szükségesség arra ad választ, hogy egyáltalán létrejött-e jogos védelmi helyzet, nem áll-e fenn kitérés kötelezettség. Az arányosság vizsgálatára csak később kerül sor, amikor azt vizsgálják, hogy a kitérés cselekmény nem tért-e el attól a sérelemtől jelentős mértékben, mint amelyet a védekező az elkövetőtől elszenvedett volna. Az LB 15. számú irányelvét a 2009-es szabályozás részeiben büntetőjogilag közömbössé tette. Hosszú ideje stabil már az a bírói gyakorlat, miszerint jogtalan támadás elől nem kell kitérni.

Ezt a gyakorlatot erősítette meg a 2009. évi LXXX. törvény, mely a kitérés kötelezettségét már nem kívánja meg, azonban előírja a legenyhébb elhárítási cselekmény megválasztását. Korábban is csak kivételes esetekben- hozzátartozó, kóros elmeállapotban, tudatzavarban szenvedő és gyermekkorú esetén – követelte meg a törvény a kitérés kötelezettségnek való megfelelést. Egy 1982-ben létrejött bírói határozat szerint azonban: „A szemmel láthatóan tudatzavarban levő személy jogtalan támadása elől csak akkor van kitérés kötelezettség, ha annak lehetősége fennáll. Ez a kötelezettség azonban csak akkor áll fenn, ha erre megvan a reális lehetőség”.¹⁴ Az arányosság szót a Btk. 29. § -a nem használja, csak a szükségességet írja elő, hiszen az már magába foglalja az arányosságot is, amire utal a Btk. miniszteri indoklása is. „Az arányosság azt jelenti, hogy a sérelem, melyet az elhárító cselekmény okoz, ne legyen aránytalanul nagyobb, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.”¹⁵ Az élet elleni vagy azt közvetlenül fenyegető támadás esetén az arányosság vizsgálata szükségtelen, hiszen, fennállott az azonos jogi tárgy sérelme. A támadó

¹⁴ BH 1982. 224.

¹⁵ Blaskó Béla: A magyar büntetőjog általános rész Tankönyv, (Negyedik átdolgozott kiadás), Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010. 229. o.

szándéka kiterjedt arra, hogy a megtámadott életét elvegye. A jogos védelmi helyzet beálltával a megtámadott – hangsúlyozom – jogosan (büntetlenül) kiolthatja a támadó életét, a saját életének megvédése érdekében. Ennek oka, abban a jogirodalom által egységesen elfogadott, téziséből is eredeztethető, mely szerint a támadó viseli a kockázatot. A joggyakorlathoz szorosan kötődik a posneri bűn gazdaságtanának elmélete, mely értelmében minden bűnelkövető is racionálisan gondolkodó lény, mint bármely más tevékenységet végző ember. „Amikor úgy dönt, hogy bűncselekményt követ el, akkor számba veszi ennek „költségeit” – elfogásának valószínűségi fokát, a bűncselekményt elérni kívánt, számára hasznot jelentő eredményeket, illetve esetleges elfogása esetén a kiszabható büntetés ehhez viszonyított negatív hatásainak mérlegét, a pozitív hatásokkal összevetve, illetve mindezekhez hozzávéve mérlegeli még azokat a más tevékenységekből szerezhető hasznokat, ezekhez szükséges erőfeszítéseket, melyek a bűnnel megszerezhető hasznokhoz viszonyítva választásként előtte állnának, ha azok mellett, és nem a bűnelkövetés mellett döntene.”¹⁶ A jogos védelem esetében az emberek sokszor az elmélettel ellentétben átgondolatlanul, ösztöneikre hallgatva cselekednek.

Az arányosság vizsgálatánál, mely alapján az eljárások során ítéletek alapjául szolgál (emelném ki ezzel a fogalmi elem fontosságát), a következő főbb szempontok vehetők figyelembe:

- a megtámadott társadalmi viszony milyensége (élet, nemi erkölcs, vagyon elleni),
- a megtámadott és a megtámadó erőviszonyai,
- a támadó által igénybevett eszköz és használatának módja.

A megállapítás azért is nehéz, mivel az egyik oldalon egy megállapítható sérelem van, míg a megtámadó oldalán csak egy feltételezett, várható sérelem. A bírói jogalkalmazásban elterjedt gyakorlatnak és a jogos védelem társadalmi rendeltetésének megfelelően, a várható sérelem megítélésénél azt a veszélyt veszik figyelembe, amellyel a támadás - a mindennapi élettapasztalatok szerint – maximálisan fenyeget. A megtámadottnak jogos védelem esetén a legenyhébb elhárítási módot kell választania, mint elhárítási cselekményt. Továbbá a bírói gyakorlat szerint eltérően kell megítélni a védekezésben részt vevő, serdülőkorban lévő személy által kifejtett védelmi cselekményeket, mint felnőtt korú személyek esetén.¹⁷

2.4. A túllépés és a megelőző jogos védelem hatályos szabályozása

Harmadik szempont, amit érintek az általam kiemelendőnek vélt fogalmi elemek körében a túllépés esete. „A védekezés szükséges mértékének túllépése következik be, ha kirívó aránytalanság van a támadás és a védelem intenzitása, valamint a támadással célba vett és az elhárítással okozott

¹⁶ Pokol Béla: Autentikus jogelmélet, Dialóg - Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2010. 173. o.

¹⁷ BH 1984. 5.

sérelem között.” Ha a védekező úgy lépi túl a jogos védelem szükségességének elvét, hogy a Btk. 29. § (2) bekezdésében meghatározott ijedtség vagy menthető felindulás nem áll fenn, mint a túllépést mentő ok, akkor a túllépésért a védekező felel. Kizárt a büntethetősége annak, aki a szükségesség mértékét ijedtségből, vagy menthető felindulásból lépi túl. Ha a védelmi cselekményt túl korán fejtik ki, vagy az elhárító cselekmény a jogos védelmi veszély elmúltja után is fennáll még (megtorlás), akkor időbeli túllépésről beszélhetünk. Vékony határ húzódik meg a jogos védelem túllépése és az erős felindulásban elkövetett emberölés között, ugyanis az adott bíróság mérlegelésétől függ, hogy egy adott helyzetet az imént említett alternatívák közül hogyan értékel. Például szolgál az alábbi bírósági határozat, amikor is a bíró megállapította: „Ha a sértett által a vádlott hozzátartozója testi épsége ellen intézett durva támadás befejezése után a vádlott az emiatt keletkezett heves indulatának a hatása alatt a sértettet megöli: az ún. „időbeli túllépés” folytán a jogos védelmi helyzet megállapítása kizárt, a cselekmény erős felindulásban elkövetett emberölés büntettként értékelhető Amennyiben a megtámadott a jogos védelmi helyzet megszűnését nem ismeri fel, vélt jogos védelmi helyzetben cselekszik.”.¹⁸ Ebben az esetben a tévedésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

Végül, amiről szólni kívánok a Btk. 29/A. §-a szerinti jogos védelemre vonatkozó, tehát a 2009. évi LXXX. törvény által újonnan bevezetett rendelkezések. A 2009-es szabályozás előtt honi büntetőjogunkban a megelőző jogos védelem kérdését a bíróságok eseti döntései és a Kúria irányelvei elutasítón kezeltek. Az elhatárolódás dogmatikai alapját az adta, hogy míg egy ember, aki gondolkodásra képes, tud dönteni a szükségesség és arányosság kérdésében, míg egy védelmi berendezés nem. Jelentéktelen támadás esetén is képes, súlyos, visszafordíthatatlan következményekkel járó sérelem okozására. „A megelőző jogos védelem körében csak személyek és javak elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszköz vagy védelmi berendezés alkalmazható (pl. farkasverem, medvecsapda, idomított házőrző állat)”¹⁹ Ehhez kapcsolódóan a miniszteri indoklás kifejtette: a jogos védelem kriminálpolitikai érdekeinek előmozdítása érdekében, új előrehozott alakzatként szabályozza az ún. megelőző jogos védelmet.

A jövőben bekövetkező bűnelkövetés kockázatát a majdani jogtalan támadó viseli. A megelőző jogos védelem csak igen szigorú feltételek mellett érvényesülhet, ezek a garanciák azonban a miniszteri indoklással ellentétesek, hiszen éppen a támadóra telepített kockázatot csökkentik, míg a védelmet igénylő fél felelősségének mértékét növelik. A megelőzéshez alkalmazható védelmi eszköz garanciális kritériumai: az élet kioltására nem lehet alkalmas, alkalmazásakor csak jogtalan támadó szenvedhet sérelmet, a védekezőnek – az adott helyzetben elvárhatóan – mindent meg kell tennie a sérelem elkerülése érdekében. Az „élet kioltására nem

¹⁸ BH 1996. 350.

¹⁹ U. o.

lehet alkalmas”²⁰ garancia azonnal nagy veszélynek teszi ki a védelmet igénylő személyt, hiszen – igaz, hogy számtalan olyan védelmi eszköz és berendezés létezik, melyek nem okoznak sérülést, – a törvény mégis lehetővé teszi a „csak” sérülést okozó eszközök használatát. Ennek problematikája abban fedezhető fel, hogy pl. egy nehézsúlyú ökölvívó életét nem ugyanaz a feszültségű áram oltja ki, mint egy 55 kilós szívbeteg ember életét.

A második kritérium, mely szerint csak a jogtalan támadó szenvedhet sérelmet, szintén a védekező fél esélyeit és adott esetben a szabályos védelmi helyzet kimondását nehezíti meg. Végül a harmadik garanciális feltétele a megelőző védelmi eszközök használatának: a védekezőnek – az adott helyzetben elvárhatóan – mindent meg kell tennie a sérelem elkerülése érdekében. A bírói mérlegelés alá tartozó kategória, ismételten olyan objektív zsinórmértéket eredményez, mely a bírói szubjektivitásnak kiszolgáltatott. Az elvárhatóság szintje egyénenként változó, ezért előfordulhat, hogy éppen az alacsony szinten meghúzódó határérték miatt menekül meg az elkövető a büntetőjogi felelősségvonas alól.

²⁰ 1978. évi IV. törvény (Btk.) 29/A. §

III. A JOGOS VÉDELEM INTÉZMÉNYÉT ÉRINTŐ NEMZETKÖZI ÉS HAZAI DOKUMENTUMOK

Fontosnak tartom a téma részletesebb kifejtését, mivel nagy szerepet játszanak az új szabályozás kialakításában az elmúlt húsz év jogos védelemmel kapcsolatos jogi szabályozásai, változtatásai, nemzetközi paktumai – melyeket elfogadva – Magyarország jogrendszerének részévé váltak.

3.1. Az Európai Emberjogi Egyezménynek és az 1998. évi Nemzetközi Büntetőbíróság statútumának összefüggései a jogos védelemmel

A fejezet első részében az Európai Emberjogi Egyezményt²¹ és az 1998. évi Nemzetközi Büntetőbíróság statútumát veszem szemügyre. Az Európai Emberjogi Egyezmény (továbbá: EEJE) 2. cikke foglalkozik az élethez való joggal, vagyis a cikk értelmében „az élettől való megfosztást nem lehet e cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor; ha – egyebek mellett – az, az erőszak feltétlenül szükségesnél nem nagyobb alkalmazásából ered, személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében.”²² A strasbourgi bíróság gyakorlata értelmében az élethez való jog, olyan alapvető emberi jog, melyet minden demokratikus társadalomnak tiszteletben kell tartani. Az EEJE 2. cikkének 2. bekezdése taxatív felsorolja azokat az eseteket, amikor az élettől való megfosztás elfogadható lenne. Ezek közül kerül ki a jogtalan erőszakkal szembeni védelem. A jogtudósi vélemények megoszlanak azzal kapcsolatban, hogy az EEJE 2. cikkében megfogalmazott előírások, milyen mélységekben kötik, illetve hatnak a jogos védelem magyar szabályozására. Az eltérő vélemények mivolta abból fakad, hogy az adott szerző „a dologi - vagyoni értékek védelmét az ember (vagyis a vonatkozó jogi tárgy képviselője és birtokosa) védelmeként akarja érteni a jogtalan erőszak alkalmazásával szemben.”²³ Ebben az esetben a hasonló álláspontot képviselők, az EEJE-t úgy értelmeznék, miszerint a menekülő tolvajt (kinél a zsákmány található), erőszakkal meg lehet állítani, mely szándékos kimenetelű, halál okozásával is járhat. Ezen állásponttal nem értek egyet, hiszen vagyon ellen irányuló jogtalan támadás esetén a jogos védelem alkalmazása ugyan megengedett, de a jogellenes támadó élete jóval magasabb helyet foglal el az alapjogok piramisában, mint a tulajdonhoz való jog. Éppen ezért ütközésük esetén, az élethez való jog győzedelmeskedik.

²¹ http://kompasz.balzac.zpok.hu/kompasz/az_emberi_jogok_europai_egyezmenye

²² Dr. Nagy Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről, in Európai Jog 2004/4. szám, 7. o.

²³ U. o.

További vélemények szerint a Btk. előírásain nem változtat az EEJE, mert az egyezmény csak az állam és a magánszemélyek közötti túlkapásokat korlátozza, a magánfelek egymás közötti viszonyait nem érinti. A fent említett állásponttal egyetértek, azzal a kiegészítéssel, hogy miután a jogos védelem alapjogokat érintő szabályozás, az egyezmény hatálya alá tartozik, ezért ugyan csak közvetetten, de hatással van a magánszemélyek jogviszonyaira is. Az EEJE magánfelekre való vonatkozása abban is megmutatkozik, hogy számos európai országban a vagyoni elleni jogtalan támadásokat a jogalkotó nem illesztette be a jogos védelem esetkörébe. Mind az egyezmény, mind pedig a magyar szabályozás értelmezése szerint leszögezhető, hogy a szükségességet és az arányosságot tekintve nem minősülhet jogos védelemnek, a vagyoni érdekek védelmében kifejtett célzatos, illetve egyenes szándékkal megvalósuló ölési cselekmény. Megállapítható tehát, hogy az EEJE köti a magyar államot az élethez való jog tiszteletben tartására, azonban csak közvetetten van hatással a jogos védelem- és ezzel a magánfelek egymás közötti viszonyaira. Ezt támasztja alá, hogy a Strasbourgi Bíróság a jogos védelem körében csupán az állam és a magánfelek között szolgáltat igazságot. Az általam vizsgált kézikönyvben²⁴ az esetek túlnyomó többségében az állam túlkapásai ellen fordultak a magánfelek a 2. cikk relevanciájában a bírósághoz. Ezek közül a jogesetek közül kiemelendő az Egyesült Királyság ellen irányult ügy, melyben a brit hatóságok tudomására jutott, hogy IRA-terroristák Gibraltárban távvezérlésű pokolgépet kívánnak működésbe hozni, abból a célból, hogy a robbanásnak minél több polgári áldozata legyen. Egy brit különleges alakulat követett egy csoportot, akiket a jövőbeli robbantásokkal hoztak összefüggésbe. Amikor a brit különleges osztag a csoporton rajtaütött, a felszólítás ellenére az egyes gyanúsítottak zsebeikhez kaptak, mire az osztag addig lőtte a gyanús személyeket, míg már nem mozdultak. A lelőtt személyeknél távirányítású detonátor ugyan nem volt, de a közelben álló gépkocsijukban nagymennyiségű robbanóanyagot fedeztek fel. A Bíróság 10:9 arányban marasztalta az Egyesült Királyságot a 2. cikk megsértése miatt, de kártalanítást az ügy körülményeire tekintettel nem állapított meg.

Az 1998. évi Nemzetközi Büntetőbíróság statútum 31. cikke rendelkezik a büntetőjogi felelősséget kizáró okokról, köztük a 31. cikk első bekezdés c) pontjában a jogos védelemről is. A statútum és a magyar szabályozás kisebb eltérésekkel ugyan, de megegyezik, egyaránt védelmet jelentenek a jogosan védekezőnek, a jogtalan támadóval szemben. Mivel az imént említett két nemzetközi egyezményt Magyarország ratifikálta, egyfelől korlátot jelentenek az államnak a magánfelekkel szemben, valamint közvetetten ugyan, de biztosítják a magánfelek egymás közötti jogait, másfelől iránymutatásul szolgálnak a jogalkotók számára.

²⁴ Dr. Grád András - Dr. Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, HVG – ORAC Lap – és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011. 84-85. o.

3.2. A jogos védelem meghatározó magyar jogforrásai: az LB 15. sz. irányelve és a legfontosabb Alkotmánybírósági határozatok

A fejezet második részében az LB. 15. sz. irányelvét fogom megvizsgálni, miként alakította az élet elleni támadások megítélését a jogos védelem vonatkozásában. Az LB. 15. sz. irányelve kimondja: „..... Az élet ellen irányuló támadás esetén azonban — a védett jogtárgy egyenértékűsége folytán — az arányosság vizsgálata szükségtelen.” Ebben az esetben két élethez való jog ütközik, azonban a támadó jogellenesen tör a védekező életére, aki jogosan védi életét, a jogos áll szemben a jogtalannal.

A jogos védelem mint jogintézmény, fejlődése során számos esetben jelentett már gondot az életek közötti választás problematikája. Ez esetben szintén két álláspontot tudok ismertetni. A jogtudomány művelőinek egy része szerint az embernek, még saját élete megmentése érdekében is tilalmazott más ember életének elvétele, még ha az jogszerűnek mondható is. A másik álláspont szerint, az önhibáján kívül életveszélybe került, az életét önkényesen elvenni kívánó támadót, a saját életének megóvása érdekében megölheti. A büntetőjog feladata, hogy elismerje, léteznek olyan kivételes helyzetek, amikor el kell tűrni az emberölést és büntetlenséget kell biztosítani az elkövetőnek. Előfordulhat olyan helyzet is, hogy a jogellenesen támadó másodpercek lefolyása alatt, jogosan védekezővé válik. Számtalanszor, a bíró legnehezebb feladata azt eldönteni, hogy ki védekezett jogszerűen, kinek a körülményei, adottságai biztosították számára, hogy a jog, védelemben részesítse és fellépésre jogosítsa a másik féllel szemben.

Az életek közötti választás problematikájának megoldásához legközelebb eddig Sólyom László 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz csatolt párhuzamos véleménye áll, melyben véleményem szerint csak a problémát pontosítja és emeli ki, de nem orvosolja a helyzetet. Az imént említett párhuzamos vélemény, a halálbüntetés eltörlésével kapcsolatban²⁵ vált híressé a jogforrások körében, azonban eme párhuzamos vélemény szolgáltat alapot a jogos védelem ma hatályos Btk-beli szabályozásnak is.

Sólyom László abból indul ki, hogy a halálbüntetés önkényes, mert az élethez való jog korlátozhatatlan, az Alkotmánybíróság által alkotott alapjogi rangsor első helyén helyezkedik el. Továbbá, ha egy ember életét önkényesen veszi el az állam, azzal az élethez való jog lényeges tartalma sérül, márpedig az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az élethez való jog korlátozhatatlan alapjog.²⁶ Ezért a jogosan védekezőt sem jogosíthatja fel az állam - a jogrendszert, mint közvetítőt felhasználva – arra, hogy más embert életétől megfossson. Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön

²⁵ Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török – Darai Richárd, Kemenesi Attila: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban, Quot Capita, Tot Sententiae, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I., Győr, 2010. 53. o.

²⁶ Sári János – Somody Bernadette: Alapjogok Alkotmánytan II., Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 85. o.

alkotmánybírák a halálbüntetés alkotmányellenességét szintén elfogadottnak ítélték meg, de szerintük azért, mert a modern alkotmányokban az élethez és az emberi méltósághoz való jog az emberi jogok katalógusán kívül álló kategória, melyre az összes többi alapjog forrásaként lehet tekinteni. Szerintük a halálbüntetés önkényes, mert az alapjogokon kívül álló kategória még a jog által sem sérülhet, azonban azonos értékrendek ütközhetnek és egymást korlátozhatják, például a jogos védelemi helyzetben. A jogos védelem jogintézménye abból táplálkozik, hogy az állam nem tud mindig ott lenni minden állampolgára mellett, ezért a saját hatalmával ruházza fel, ha az illető veszélybe kerül, védekezésre kényszerül. Mivel az állami közvetítés által válik jogossá a védekezés, azzal nem hatalmazható fel egy állampolgár sem, hogy támadóját megölje. Az állam nem dönthet élet és élet között.

Éppen ezért Sólyom László az életek közötti választás szituációjára azt mondja, hogy ez egy olyan állami hatáskörön kívül álló helyzet, mely jogon kívülre helyezi azokat a pillanatokat, amikor mindkét fél az életéért szál harcba. Ezekre a pillanatokra a természeti állapotok térnek vissza, vagyis a felek életéről saját maguk, ügyességük, testi erejük dönt, ugyanis „a megtámadott élete csak a támadó élete árán maradhat meg”. Tehát, a jogos védelem jogintézménye lehetőséget ad az élet elleni támadás elhárítására, a támadó életének elvételével. Az állam tűrésre sem kötelezheti a jogosan védekezőt, hiszen akkor az ő élete felett hozna döntést. Azzal, hogy Sólyom László kimondja egy adott szituáció jogon kívüliségét,²⁷ még nem adja meg a választ a kérdésre, melyet oly sokan taglaltak már a jogtörténetben, jogos-e a jogos védelem.

Itt megemlítenék még két fontos AB határozatot, melyek szorosan kapcsolódnak a jogos védelem alkotmányossági, emberi jogi megítéléséhez. A 11/1992. (III. 5.) AB határozat szerint a büntetőjogi szabályok alkotmányosságát nem csupán az alkotmányban kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákkal kell mérni. Gondolunk itt a különböző Jogegységi Határozatokra, Büntető Kollégiumi véleményekre, AB határozatokra, továbbá a jogalkalmazásban – hosszú folyamat eredményeként kialakult – bírói joggyakorlatra. „Az 58/1994. (XII. 14.) AB határozat értelmében az államnak az emberi élet védelmét tevékenyen is elő kell mozdítani, s ezt szolgálja az olyan büntető és egyéb szabályok meghozatala, illetve végrehajtása, amelyek az emberi életet mások tevékenységétől vagy tevékenységének eredményétől óvják. A határozat kimondja az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségét, melybe bele tartozik, ha a jogos védelmi helyzetbe került jogosan védekező diszpozíciószerű magatartása büntetlenül marad. Az alkotmány tankönyvek és az Alkotmánybíróság is elsősorattal hangsúlyozza az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségét, hiszen az állampolgárok jogainak megóvásában igen nagy és fontos szerepet játszik.

²⁷ Sólyom László az 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos vélemény

IV. A JOGOS VÉDELMI HELYZET MINT AZ ALAPJOGOK KÜZDŐTERE

4.1. A védett alapjogok köre

Ahogyan a fejezet címe is utal rá a jogos védelem alapvető emberi jogok közötti választás jogintézménye, akár joggal, akár jogtalanul tanúsítja az adott személy, magatartását.

Hiszen a jogtalanul támadót egyaránt megilletik azok az alapvető jogok, melyek a jogosan védekezőt, ezért is jelent problémát, ha az egymással szemben álló alapjogok homogének. Alapjában véve azt kell megvizsgálnom e fejezetben, hogy a jogos védelem esetén releváns jogtalan támadás milyen jogi tárgyak, alapjogok ellen irányulhat.

Jogos védelem esetén a jogtalan támadás irányulhat:

- személy ellen,
- javak ellen,
- közérdek ellen.²⁸

A jogos védelem kapcsán, a törvényben meghatározott jogi tárgyak a 2012. évi C. törvényben sem változnak. A személy elleni támadás tipikusan az élet, egészség, testi épség, a nemi erkölcs, valamint egyes személyhez fűződő jogok ellen irányul. Az, hogy az imént említett alapjogok ellen intézett jogtalan támadás esetén megengedett-e a védekezés, a jogirodalomban vitatott. Azonban az elfogadott, hogy személyi szabadság ellen intézett vagy azt közvetlenül fenyegető jogtalan támadás esetén megengedett a védekezés.

Az emberi méltóság, a becsület a jogos védelem esetében már több problémát vet fel. A jó hírnév, a becsület, stb., mind olyan alapjogok, melyek közvetlenül az ember testi épségét vagy életét nem befolyásolja, ezért, ha az adott állampolgárnak az imént említettek közül sérül valamelyik alanyi joga, akkor nem élhet a jogos védelem jogintézményével. A szóbeli bántalmazás esetén, tehát a jogos védelem nem megengedett. Egyet értek azzal a véleménnyel, miszerint: „A becsületsértő, rágalmozó kijelentéssel érintett személy részére jogos védelmi helyzetet nem alakít ki (Legf. Bir. Bf. III. 1500/1977/3.), sőt az ilyen kijelentés miatt támadásnak kitett részére állhat fenn adott esetben a jogos védekezés lehetősége (BJD 4680).”²⁹ Ez az eset akkor következhet be, ha a szóbeli bántalmazás megtörténte után a sértett olyan magatartást fejt ki, mellyel közvetlenül veszélyezteteti vagy sérti támadóját. A szerepek ilyen esetben felcserélődhetnek a jogellenesen támadóból jogosan védekező, míg a sértettből a jogellenes támadó jön létre. Ezek a helyzetek -

²⁸ Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török – Darai Richárd, Kemenesi Attila: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban, Quot Capita, Tot Sententiae, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I., Győr, 2010. 63. o.

²⁹ U.o.

melyek elég gyakorinak számítanak – igen nagy nehézséget rónak a jogalkalmazásra, hiszen igen bonyolult szituációk születhetnek, melyek megfejtése sok időt és munkát vesz igénybe.

4.2. A Büntető Törvénykönyvben megjelenített védett jogi tárgyak elemzése

Vagyoni javakat ért jogtalan támadás esetén a támadást elhárító magatartás kifejtése megengedett. Hozzá kell tenni, hogy ez a jog nemcsak a tulajdonost, hanem a dolog birtokosát is megilleti, vagyis a birtokos is büntetőjogi védelmet élvez. A jogos védelem ebben az esetben is egy alkotmányos garanciát jelent a tulajdonos és a birtokos számára, hiszen tudja, megakadályozhatja saját dolgának elvételét és ilyen esetben a jog mellette áll.

A jogos védelem relevanciájában beszélhetünk végül a közérdek ellen intézett jogtalan támadásról, vagyis a közösség érdekeinek védelméről, mely védelem alatt nem csak kizárólag a társadalom együttesének érdekeit kell érteni, hanem annak egyes csoportjait is. Egyetértek azzal az állásponttal,³⁰ miszerint a védelemben részesített társadalmi értékek körét ki kell terjeszteni. Utalni kellene az új Btk. szövegében a saját vagy más jogát ért támadásokra, hogy például egy magánlaksértés is kiküszöbölhető legyen.

Visszatérve a fejezet elején említett problémára, vagyis, hogy a jogalkalmazásnak a jogos védelem megállapításában akkor a legnehezebb a dolga, ha az egymással szemben álló védett jogi tárgyak - vagyis közvetetten, alapjogok – heterogének. Egyetértek Újvári Ákos véleményével, miszerint a védekezés objektív arányosságának megkövetelése az egymással szemben álló különmemű jogi tárgyakra tekintettel fogalmi képtelenség.³¹ Ez a joggyakorlatból származó megoldás, az objektív mérce alapján csak látszólag jelöli ki a támadás határait a jogalkalmazás számára.

Az olyan szabályozás, mely a jogintézmény gyakorlatban való szabályozását kiszámíthatatlanná teszi, nem vagy csak véletlenszerűen szolgálhatja a védelmi pozícióban lévő érdekeit. Újvári Ákos gondolatait továbbgondolva tehát, ha az élethez való jog és a tulajdonhoz való jog állnak egymással szemben a jogos védelmi helyzet megállapításának relevanciájában, akkor ez, egy a bírói önkénynek kiszolgáltatott szituációt eredményez. A védekező kerül az objektív arányosság miatt alárendelt szerepbe, hiszen a vagyon elleni támadásokat legnagyobbbrészt csak testi sértés okozásával, vagy gondatlanságból elkövetett emberöléssel lehet megvalósítani. A védekező a támadás pillanatában nem tudja megállapítani, legfeljebb milyen erősségű védekezést fejthet ki a jogtalan támadóval szemben úgy, hogy az később a jog asztalánál megfeleljen az arányosság

³⁰ Mészáros Ádám: A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai, 36. oldal

³¹ Újvári Ákos: Az élethez való jog és a jogos védelem összefüggései, Iustum aequum salutare II. 2006/1-2., Budapest, 92. o.

követelményének. Ha jobban megvizsgáljuk, szembeötlő, a hatályos magyar szabályozás sokrétűen korlátozza a jogos védelmi helyzetben jogosan védekező lehetőségeit, ezzel magas korlátot és követelményrendszert kidolgozva azokra az esetekre, amikor a jogos védelmi helyzet megállapítható.

A hatályos magyar szabályozás és a kriminálpolitikai célkitűzések – akinek az életére vagy vagyonára törnek, szélesebb körben védhesse meg magát jogtalan támadójával szemben - összhangja e tekintetben csorbát szenved, melyet csakis az újraszabályozás köszörűköve tud helyrehozni. Kijelenthető, hogy a heterogén jogi tárgyak egymásnak feszülése esetén az arányosság követelménye szűkíti a jogszerű védekezés lehetőségét.

V. A JOGOS VÉDELEM KÖRÉBE TARTOZÓ LEGFONTOSABB FOGALMAK ALAPJOGI MEGÍTÉLÉSE

E fejezetben, tartalmát tekintve, azokat a jogos védelem körébe tartozó fogalmakat, súlyos kérdéseket veszem górcső alá, melyek szerepet kapnak az újraszabályozás körében. Az általam ismert jogtudósi szakvélemények összességét tekintve, a mostani szabályozás nem ad tökéletes megoldást a gyakorlati problémák orvoslására, ezért részletesebben fogok foglalkozni a jogos védelem Alaptörvényben való megjelenésével, a túllépéssel, a megelőző jogos védelemmel, ezeken belül az egymással szemben állók körülményeivel, valamint a legtöbbet vitatott kérdéssel a jogos védelemről szóló publicisztika körében a szükségesség és az arányosság problematikájával.

5.1. A jogos védelem Alaptörvénybe foglalása

Miképpen a számos más jogintézményt, a jogos védelmet is érintette a 2012. január 1-től hatályba lépő Alaptörvény. Az Alaptörvény a „Szabadság és Felelősség” című fejezetben, vagyis az alapjogok között deklarálja a jogos védelmet:

„V. cikk

Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”

Az újítás, mely a jogos védelmet az alapjogok között említi, még nem jelenti azt, hogy maga az önvédelemhez való jog tartalma vagy alkalmazása változna, hiszen a Btk-ban szereplő szabályozás nem változott. Véleményem szerint, azonban létezik egy olyan értelmezése a jelenségnek, mely szerint a jogalkotó a jogos védelem intézményét „kvázi alapjoggá” emelte, ezzel hangsúlyozva annak fontosságát. Mindezek azonban nem jelentenek mást, mint a jogintézmény biztosításának kiemelését az ember alapjogait védő garanciák közül. Hiszen a jogos védelem egy olyan átfogó alapjogvédelmi intézmény, mely a garanciák körben kiemelkedik már csak azért is, mert - többek között - az élethez való jog korlátozását hivatott kiküszöbölni. A fentieket összefoglalva tehát, amikor a jogos védelmet mint „kvázi alapjogot” említem, tartalmilag csupán egy a jogalkotó által kiemelt jelentőségű, az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségét elismerő, alapjogi garanciát kell érteni.

5.2. A megelőző jogos védelem, avagy meg lehet-e felelni a szigorú triásznak?

A 2009. évi LXXX. törvény, törvényi szintre emelte a megelőző jogos védelmet, azonban az a jogalany, aki, az adott védekezési móddal él, annak a jogalkotók által támasztott szigorú kritériumoknak kell megfelelnie. A rendszerváltás óta megszáporodott vagyon elleni támadások kriminológiai jelensége, a gazdaság szerkezetében végbemenő változás, vagyis a piacgazdaságra való áttérés, továbbá a megélhetési bűnözés megjelenése, mind a jogos védelem adott formájának törvényben való szabályozását követelték.

Véleményem szerint a megelőző jogos védelem törvényi szintre emelésének, a jogtalan támadással szembeni fellépés esetére kell garanciát jelentenie, mely a szabályozás kriminálpolitikai célja is volt. Ennek ellenére úgy vélem a törvényi kezdeményezés könnyen a visszájára fordulhat, főleg a vagyont ért támadások esetén. A megelőző jogos védelem megállapítása végett, a védekezőnek olyan szigorú követelményeknek kell megfelelnie, melyek együttesen körülményessé, a gyakorlatban alkalmazhatatlanná és a bírói önkénynek kiszolgáltatottá teszik az érvényesítést.

A vagyonvédelem határát az elektromos áram alá helyeztet kilincs esete, amikor „Iustitia szigorát illetően óvatosságra intenek”.³² Az alábbi esetben egy az ország keleti megyéjében, egy konzervgyárba történő sorozatos betörés váltotta ki az önkéntes birtokvédelmet. A konzervgyárba egymás után, minden évben sorozatosan betörtek, ezzel súlyos károsodást okozva a tulajdonosnak. Ezért vagyonának védelme érdekében a tulajdonos először kőfalat emeltetett, majd éjjeliőrt alkalmazott, végül vagyonvédelmi céget alkalmazott, de egyik megoldás sem tudta megakadályozni, hogy a betörés bekövetkezzen. Ekkor döntött úgy a gyártulajdonos, hogy maga veszi kézbe a dolgok irányítását, ezért a kerítésen belül vezetékelt helyeztet el, amibe éjszakára 110 voltos áramot vezetett. Mindezek mellett beszerzett egy idomított németjuhász - kutyát is, mely a kerítés és a vezeték közötti 5 méteres területet védte. Továbbá kiköltözött az üzembe, és minden éjszaka ott aludt, ezért szálláshelye körül lábfogó csapdákat állított fel. Végül a kökerítés külső oldalára nagy táblákat helyeztet el, „Vigyázat, Életveszély!” felirattal. A telepítést követő két hét elteltével megjelent a cigánycsalád, hogy ismételten betörjön. Először mindig egy gyereket küldtek be, akinek az volt a feladata, hogy jelezzen a felnőtteknek, ha tiszta a levegő. Ez alkalommal ez máshogyan történt, hiszen a gyermeket megtámadta a kutya, aki ezért menekülni kényszerült, nem számolva azzal, hogy az elektromos vezetéknek szalad. A cigánycsalád többi tagja érezte, hogy túl sok idő telik el a jelzésig, ezért az egyik felnőtt a fiú segítségére sietett, de a fiatal életét már nem menthette meg. „Az elsőfokú bíróság eshetőleges szándékkal elkövetett emberölés büntettségért, valamint több emberen elkövetett emberölés kísérletéért 10 évi szabadságvesztésre ítélte a

³² Takács Péter: Nehéz jogi esetek (Jogelmélet és jogászai érvelés). Napvilág Kiadó, 2000. 218 - 219. o.

gyártulajdonost, mellékbüntetésként pedig hét évre eltiltotta a közügyektől.”³³ Az alábbi példa kiemelkedően jól szemlélteti a jelenlegi megelőző jogos védelem szabályozásával kapcsolatosan felmerült dilemmákat. Ha egy adott személy a megelőző jogos védelem lehetőségével kíván élni, számára a törvényi szabályozás szinte lehetetlenné teszi a döntést a tekintetben, hogy az általa használni kívánt, például önműködő berendezéssel jogsértést követ el, vagy pedig csupán él a törvény által biztosított lehetőséggel.

Az általam megjelölt problémát támasztja alá, Székely János véleménye, mely szerint a védelmi berendezések alkalmazása elvileg már alapjait tekintve is kifogásolható. Székely János véleménye³⁴ szerint a jog nem írja elő, hogy a védelmet személyesen kell kifejeznie annak, akinek a személye vagy vagyona veszélybe kerül.³⁵ Ennek megfelelően a törvényben, a megelőző jogos védelem olyan szintű korlátozását jelent, mely közvetlenül csökkenti a jogintézmény céljaként kitűzött védekezés hatékonyságát, közvetetten pedig a túllépés határát teszi megállapíthatatlanná a védekezők számára. A probléma megoldását az újraszabályozásban látom. Tökéletesen illik Jhering gondolata³⁶ a hatályos megelőző jogos védelem szabályozására. Szerinte ugyanis a polgárok természetes jogérzetét hosszútávon, figyelmen kívül hagyni nem lehet, ha mégis ezt kíséri meg az államhatalom, cserbenhagyja a sérelmeket jogtalanul elszenvedetteket, és megköveteli saját polgáraitól saját joguk feláldozását a jogtalansággal szemben, akkor ezzel jogellenes küzdelemre sarkallja a társadalom tisztességes, jogért harcoló részét.

A következő probléma, amit érdemesnek tartok taglalni pár mondatban, a megelőző jogos védelem 2009. évi LXXX. tv-ben való megfogalmazásával kapcsolatban az, hogy az állam saját privilégiumát átadva polgárainak, kvázi önbíráskodásra sarkalja őket, mely szintén kimerít egy Btk-ban foglalt törvényi tényállást, tehát büntetendő. Ezen probléma elkerülésére a 2009-es módosítás során az önbíráskodás tényállásába is újítást hozott, a tényállást a megelőző jogos védelem tényállásához igazította. Ezzel a konkrét jogszabályi összeütközést elkerülte a jogalkotó, azonban a valóságban még nehezebben megállapítható, hogy a jogalany milyen eszközökkel védheti meg magát. A védekező is kockázatot vállal, ez ütközik a jogalkotó által megvalósítani kívánt elvvel, miszerint a támadó viseli tettének kockázatát. A felmerülő kérdés megoldását szintén az újraszabályozás jelenti, melyről munkám során a későbbiekben még részletesen fogok beszélni.

³³ Takács Péter: Nehéz jogi esetek (Jogelmélet és jogászai érvelés). Napvilág Kiadó, 2000. 219. o.

³⁴ Székely János: Jogos védelem önműködő berendezések útján. Magyar Jog, 1970/12., 711. o.

³⁵ Alföldi Ágnes Dóra: Jogos védelem a birtokvédelem területén, Ügyészek Lapja 2011/1. szám, 44. o.

³⁶ Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török – Darai Richárd, Kemenesi Attila: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban, Quot Capita, Tot Sententiae, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I., Győr, 2010. 75. o.

5.3. A túllépés, avagy az arányosság kérdésének alternatív megoldása

A túllépés és a szükségesség, arányosság kérdése logikailag nagymértékben összefüggnek. A 2009. évi LXXX. törvényben a túllépés pontosítására is gondolt a jogalkotó, így a Btk. 29. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lépett:

„(2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi.”

Ezzel a szabályozással egyet értek, ugyanis az esetek túlnyomó részében a védekező, az őt ért sokkhatás (ijedtség vagy menthető felindulás) miatt, képtelen a másodpercek tört része alatt átgondolni tettei következményét, értendő ez leginkább az élet ellen irányuló jogtalan támadásokra. A túllépés két fajtáját különbözteti meg a jogirodalom, az első, amikor a védekező személy tevékenysége súlyosabb sérelmet okoz, mint amekkora a támadás elhárításához szükséges. A védekezés módjában való túllépés történhet úgy, hogy a védekező tevékenységének intenzitása haladja meg a szükséges mértéket vagy pedig a rendelkezésre álló, elhárításra alkalmas eszközök közül, nem a legenyhébb sérelmet okozó eszközzel veri vissza a támadást.

A túllépés másik esete, amikor a jogos védelmet előidőző helyzet megszűnése után a védekező tovább folytatja jogsértő cselekményét, ezt nevezzük időbeli túllépésnek. Az excessus a szükségesség, arányosság mértékének meghatározására szolgáló objektív zsinórmértéket jelöl meg, melytől a védekező magatartása már nem a jogos védelmi helyzetben jogosan kifejtett cselekvés, hanem egy diszpozíciószerű tovább folytatása annak (bosszú).³⁷ A jogos védelem határát nem a befejezett cselekmény – ha az adott törvényi tényállás valamennyi eleme megvalósult – jelenti, hanem a bevezetett cselekmény. Bevezetettnek pedig akkor tekinthető egy magatartás, ha a jogi tárgy ellen intézett támadás ténylegesen véget is ért. Azonban kivétel ebben az esetben is megfigyelhető, például a lopás tényállása akkor válik bevezetetté, ha a tulajdoni viszony helyreáll, vagyis szinte bármeddig kifejtethető lenne a jogos védelem. A vizsgált büntethetőséget kizáró ok esetén, addig számít még be nem fejezettnek a cselekmény, ameddig a jogi tárgy elleni támadás folyamatban van. Az, hogy a jogos védelem határát a bevezetettséggel azonosítja a jogirodalom, jelenti valamely alkotmányos érték, vagyis alapjog védelmét. Ezen érvelést támasztja alá az a bírói határozat, mely szerint: „Ha a fegyveres emberrablást megvalósító személyeknek a terheltek életét közvetlenül fenyegető támadását a fogva tartottak úgy hárítják el, hogy a fogva tartó személy életét kioltják: jogos védelem címén felmentésnek van helye”.³⁸

³⁷ Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török – Darai Richárd, Kemenesi Attila: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban, Quot Capita, Tot Sententiae, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I., Győr, 2010. 65-66. o.

³⁸ BH 1997. 512.

A szükségesség mint önálló fogalmi eleme a jogos védelemnek kettős korlátot jelent a védekező számára. Az LB 15. sz. irányelven alapuló döntésekből (pl.: BH 1999. 5., 2004. 91.) az a következtetés vonható le, hogy a szükségesség és az arányosság két különálló kategória.³⁹ Egyfelől a legenyhébb elhárítási mód választását követeli meg, amennyiben több biztonságos védekezési mód áll a jogtalanul megtámadott rendelkezésére, másfelől az arányosság. A legenyhébb elhárítási mód megválasztása természetesen csak arra az esetre vonatkozik, ha a védekezés során a támadás többféle módon is elhárítható. Ezzel kapcsolatban helytálló megemlíteni az LB. 15. sz. irányelvében foglaltakat, miszerint a támadónál és a védekezőnél lévő eszközök veszélyességén kívül, szerepet játszik még a szemben álló felek adottsága, számaránya, a fizikai erőfölénye, és az ebből fakadó támadási és védekezési lehetőségek alapján kell a helyzetet értékelni.

A szükségesség kritériumának vizsgálatába a jogalkalmazás bele érti az arányosság megállapítását is, a bírói döntések során az arányosság követelménye fontos tényező.⁴⁰ Azt, hogy a szükségesség fogalmi elemének tekinti a bírói gyakorlat az arányosságot is, a 2003. 394. számú elvi határozatában fogalmazza meg: „A szükségesség azt is magában foglalja, hogy az elhárító cselekmény nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. „Az arányosság értékelésének első eleme a jogi tárgyak összevetése.”⁴¹ A jogi tárgyak értékelése során az élet ellen irányuló támadások csoportja esetén az arányosság vizsgálata nem szükséges, ekkor ugyanis mindenfajta jogtárgy sértés megengedett, tehát élet ellen irányuló támadás vissza verhető akár emberöléssel is. Az élethez való jog az Alkotmánybíróság alapjogi rangsorának csúcsán helyezkedik el. Ebből is adódik, hogy abszolút védelmet élvez, melyet senki sem sérthet. A gyakorlatban azonban számos probléma forrását jelenti a jogalkalmazás számára, hogy a támadás milyen jogi tárgy vagy tárgyak ellen irányult.

Az LB 15. számú irányelve szerint a jogos védelmi cselekmény arányossága szempontjából azt kell vizsgálni, hogy az elhárítási cselekmény nem okozott-e aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amekkorát a jogtalan támadás okozott volna. A védekező szándéknak éppen ezért a kialakult joggyakorlat kimagasló jelentőséget tulajdonít, melynek Újvári Ákos szerint kettős vetülete figyelhető meg:

- „1. objektíve arányos cselekmény túllépéssé válik, ha a szándék alapján az arányosságot meghaladó bűncselekmény kísérlete állapítható meg,
2. a védekezés arányossága szempontjából figyelmen kívül marad az olyan többlétsérelem, amelyet az elhárító cselekmény kifejtőjének szándéka nem fog át. Ebből következően, az elhárító

³⁹ Újvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009. 99. o.

⁴⁰ Újvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009. 100. o.

⁴¹ Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török – Darai Richárd, Kemenesi Attila: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban, Quot Capita, Tot Sententiae, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I., Győr, 2010. 3. o.

tevékenység gondatlan következményei az arányosság körén kívül marad.”⁴² Az, hogy e két kritérium közé van szorítva a jogosan védekező cselekménye, gátat szab az arányosság megítélésével kapcsolatban létrejövő szélsőséges bírói döntéseknek. A védekező reakciója a jogtalan támadásra nem alakulhat át bosszúvá és ezzel nem meríthet ki diszpozíciószerű magatartást, hiszen akkor már lehetetlenné válna a jogos védelem megállapítása és a védekezőből támadó válna. Azonban a jogalkotó a jogosan védekező oldalán áll elsősorban és ezt erősíti meg a bírói gyakorlat a BH 2003. 50. számú eseti döntésével, melyben kifejti az arányosság vizsgálatánál a támadás és a védekezés szándékolt következményeit kell összemérni, ezért az elhárítás gondatlan következményei az arányosság körén kívül esnek.

Fontos, hogy a jogos védelem létének megállapítása során a jogalkotó olyan szabályozást hozzon létre, mellyel a védekező - a jogtalan támadás jelenléte miatt - privilegizált helyzetbe kerüljön támadójával szemben. A védekező valamely alkotmányosan elismert és az állam által védeni hivatott jogát sérti a támadás, ezért az ő alapjogának megvédése elsőrendű feladat. Ezért veheti el más életét – elhárító cselekményével -, akinek életére törnek vagy ennek közvetlen veszélye fennáll. Az arányosság kérdésében a legfőbb dilemma felszínre törése akkor figyelhető meg, amikor az egymásnak feszülő jogi tárgyak heterogének. Hiszen sok esetben tisztán a vagyon ellen irányuló jogtalan támadás elleni elhárító cselekmény, kizárólag a jogtalanul támadó testi épségének sérelmével valósítható meg. Az arányosság követelményének betartása az összeütköző homogén jogi tárgyak esetén elvárhatatlan a jogtalan támadást elhárítóval szemben. Pontosan ezért, mint ahogyan több európai országban (pl.: Németország, Svédország, Finnország, Dánia stb.) is, az arányosság terminológiáját ki lehet hagyni a Btk-ból, mert e fogalom nélkül is megoldható a jogos védelem szabályozása.

Egyetértek Újvári Ákos álláspontjával⁴³ abban, hogy az LB 15. számú irányelvében részben már megfogalmazott „teleológikus szemléletet” kellene erősíteni, miszerint a támadás elhárítása, mint cél határozza meg a jogos védelem határát, e cél jelenti a még jogszerű, érvényes védekezés kifejtését. A hipotézis továbbgondolása révén arra a következtetésre juthatunk, hogy a diszpozíciószerű elhárító cselekményt addig fejthet ki jogosan védekező, ameddig még bizonyítható célja – a jogtalan támadás elhárítása – érdekében erre szükség van. Tehát a jogos védelem kritériumaként megfogalmazott arányosság terminológiája, helyébe egy finomított túllépés kerül. E fogalom határköként, a jogtalan támadás elhárításának célját nevezi meg. Ha alapjogi szempontból vizsgáljuk meg a feltevést, véleményem szerint ebben a megközelítésben jóval nagyobb hangsúlyt kap a támadás jogellenessége és ezzel együtt az, hogy egy alkotmányosan védett alapjogsérelem

⁴² Újvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009. 103. o.

⁴³ Újvári Ákos Az élethez való jog és a jogos védelem összefüggései, Iustum aequum salutare II. 2006/1-2., Budapest, 93. o.

mielőbb orvosolható lehessen. Továbbá kifejezi a tézis, hogy az alapjogsérelem elhárításáig tartson a támadás, az alapjogsérelem elhárítása legyen a védekező célja. Ebben a relevanciában, a támadó viseli a kockázatot jelmondat alapján, eleget lehetne tenni annak a kriminálpolitikai célkitűzésnek, miszerint a társadalom által generált folyamatokhoz alkalmazkodva, a büntetőjog szélesíti a jogtalan támadással szemben védekező lehetőségeit.

Végül megállapítható, hogy (pusztán gyakorlatiasan megfogalmazva) egy pusztán vagyron ellen irányuló jogellenes támadáskor kifejtett elhárító magatartás eredményeként megvalósuló gondatlanságból elkövetett emberölés esetén a jogos védelem megállapítása jogszerű lesz.

VI. AZ ÚJ BTK. KODIFIKÁCIÓ KÖRÉBEN LÉTREJÖVŐ – A JOGOS VÉDELME SZABÁLYOZNI KÍVÁNÓ – LEGFONTOSABB TÖRVÉNYTERVEZETEK

Már az 1990-es évek elején alakult ki az igény egy új Büntető Törvénykönyv létrehozatalára, azonban létrejöttének útjába számos akadály gördült, míg végül 2012. évre sikerült egy, az országgyűlés által is elfogadott törvény (2012. évi C. tv.) megalkotása. A kodifikáció kiemelkedő tényezőjeként tartjuk számon a jogos védelem újraszabályozását, hiszen az új Btk-val kapcsolatos tervezetek mindegyike érintette valamilyen formában a büntethetőséget kizáró akadályt. A következőkben sorra megvizsgálom a főbb tervezeteket, minként változtak, hogyan léptek be új a későbbiekben megőrzött elemek a kodifikációs folyamatba és hogyan léptek ki a régiek.

Elsőként Nagy Ferenchez nyúlnék vissza, aki a büntethetőségi akadályok rendszerét trichotóm rendszerben képzelte el:

1. A cselekmény bűncselekményi jellegét kiküszöbölő büntethetőséget kizáró okok,
2. Az elkövetett cselekmény bűncselekményi jellegét érintetlenül hagyó büntethetőséget megszüntető okok,
3. A bűncselekményi jelleget ugyancsak nem kizáró, a büntethetőséget és a büntetőeljárást egyaránt akadályozó okok.⁴⁴

A felelősségre vonás akadályainak rendszerét tekintve az előbbiektől eltérő, de szintén trichotóm felépítést vázolt fel Wiener A. Imre.⁴⁵ „E szerint a büntethetőségi akadályok a következő alegységekbe sűrítendőek:

1. a cselekmény büntetendőségét,
2. a személy büntethetőségét,
3. a büntetőeljárás megindítását akadályozó körülmények.”⁴⁶

Újvári Ákos 2009-es könyvében még 3 hivatalos szövegtervezetet említ az új Btk-val kapcsolatban, azonban a 2012-es végleges törvényig ez a szám növekszik. A jogos védelemmel kapcsolatban napvilágot látott szövegtervezetek sorrendben a következőek. Az első szövegtervezet a következőképpen nézett volna ki az új Btk-ban:

„25. § (1) Nem büntethető az a cselekmény, amely a személyek, javak, vagy a közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges és arányos. (2) A testi épséget fenyegető támadás elhárítása során az arányosság értékelésekor a támadás lehetséges távoli következményét is figyelembe kell venni. (3) Nem büntethető, aki az elhárítás

⁴⁴ Nagy Ferenc: A büntethetőségi akadályok szabályozása az új Büntető Törvénykönyvben, különös tekintettel a jogellenességet kizáró okokra, Büntetőjogi Kodifikáció 2001/1. 26-27. o.

⁴⁵ Wiener A. Imre: Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához, MTA Jogtudományi Intézete, Közlemények Nr. 12., Budapest, 2000. 79.o.

⁴⁶ Újvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009. 41. o.

mértékét azért lépi túl, mert azt ijedtségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni. (4) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az ijedtség vagy a menthető felindulás az elkövetőt korlátozta az elhárítás szükséges és arányos mértékének felismerésében.”⁴⁷

Az újdonság a tervezettel kapcsolatban mindenképpen az arányosság törvényben való megjelenésével összefüggésben vizsgálendő. Megszűnik ugyan az eddig fennálló „contra legem” jogértelmezés, de az egymással szembekerülő heterogén jogi tárgyak esetében még mindig jelen van a széleskörű objektív relativitás, mely szintén a bírói önkénynek kiszolgáltatott. Újvári Ákos szerint „Az objektíve arányos védekezés elvárása, nem hogy erősíti, inkább gyengíti, ellehetetleníti a jogos védelmi helyzetben lévő személy, védekezési lehetőségét.”⁴⁸ Ez ellentmond annak a kriminálpolitikai célkitűzésnek, miszerint a jogosan védekező pozícióját kell erősíteni. A probléma a vagyon elleni támadásoknál figyelhető meg, ugyanis az ilyen jogi tárgyat sértő támadásokat leggyakrabban csak a testi épséget sértő cselekménnyel lehet elhárítani. Ebben a kontextusban tehát a bíróra van bízva, hogy elismeri-e a jogos védelmi helyzet létét, avagy sem. Nem hagyható figyelmen kívül Belovics Ervin a büntethetőséget kizáró okok témájában írt doktori disszertációja, mely a jogos védelem kérdéskörét mélyen érinti. Belovics Ervin úgy gondolja, hogy kialakítható olyan büntetési tétel, mely az absztrakt társadalomra veszélyességet kifejezi, és amely közös nevező alapján minden bűncselekmény megmérhető.

A második szövegtervezet 2006 októberében készült el. A jogos védelmet ezen tervezet a büntetőjogi felelősséget kizáró és korlátozó okok között helyezi el. Az első szövegtervezethez képest jelentősen megrövidült a szabályozás terjedelme. Kikerült a jogintézmény törvényben való megjelenítéséből a testi épséget ért támadások esetére szóló részlet, mely a lehetséges távoli következmények figyelembevételét írja elő, valamint a másik fontos változás, hogy a szükségesség mellett nem olvasható az arányosság követelménye. Üdvözlendő azonban, hogy „a jogalkotó él a terminológiai különbségtétel adta lehetőséggel”⁴⁹ és míg a cselekmény büntetendőségéről, addig a személyek esetén büntethetőségről beszél. A jelenleg hatályos törvényi szabályozáshoz képest változást jelent, hogy a védendő jogi tárgyak közül kiemelték a közérdeket. Ahogy haladunk előre az időben egyre rövidebb és rövidebb szövegtervezeteknek lehet az ember szemtanúja.

A harmadik tervezet szerint:

”24. § (1) Nem büntetendő, akinek a cselekménye, a saját valamint más személye vagy javai ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. (2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás arányos mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.”⁵⁰

⁴⁷ U. o.

⁴⁸ Újvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009. 42. o.

⁴⁹ Újvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009. 44. o.

⁵⁰ Büntetőjogi Kodifikáció 2007/1. Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről

Eleget tesz a kriminálpolitika által kitűzött kívánalomnak a tervezet a tekintetben, hogy a (2) bekezdésben foglaltak szerint szélesebb védekezési lehetőséget biztosít a jogtalan támadást elszenvedőnek, mert nem kívánja meg az elhárítótól, ismerje fel az elhárítás arányos mértékét.

A sokáig utolsónak tartott tervezet esetében a jogalkotó még a hatályba lépésének időpontját is meghatározta, azonban, mivel a Btk. különös részére vonatkozó új tervezet nem készült el időben, a tervek szerint 2010. január 1-jén hatályba lépő új Btk. Általános Rész, a régi Különös Rész mellett nem tudott hatályba lépni. Ez a szövegtervezet a következő:

„22. § (1) Nem büntethető az a cselekmény, amely a saját, illetőleg más javai ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. (2) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.”⁵¹

A tervezet közel azonos az egyel előtte vizsgált szabályozással, ezért tartalmát tekintve ugyanaz. A büntetendőség-büntethetőség kettős fogalmának tisztázása zajlott le. Nyelvtanilag és stiláris szempontból kifogásolható, hogy egy mondaton belül kétszer szerepel az „illetőleg” szó. Az illetőleg szó alternáció, tehát vagylagosságot fejez ki, ezért helyettesíthető is.

⁵¹ Újvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009. 49. o.

VII. A 2012. ÉVI C. TÖRVÉNY ÉS AZ ÚJ JOGOS VÉDELEM

7.1. A kodifikáció követelményei

Mielőtt rátérnék a konkrét, immáron elfogadott törvény vizsgálatára, egy általános összefoglalást teszek az eddigi javaslatokkal kapcsolatban, és arról, milyen alapvető követelményeknek kell megfelelnie az új szabályozásnak.

Jogos védelmi helyzet fennállása esetén az elhárító formálisan bűncselekményt követ el, azonban diszpozíciószerű magatartásáért nem büntethető, mert azt jogtalan támadással szemben fejtette ki. Ezt a tényt már a büntetőjogi kodifikáció kezdetén sem vonták kétségbe. Továbbá elfogadott és számos érveléssel alátámasztott tézis a támadó viseli a kockázatot jellege, mely mindig is meghúzódott a törvényben megfogalmazott jogos védelem intézménye mögött, a kitérés kötelezettséget pedig a 2009. évi LXXX. törvény kivonta az önvédelmi jog szabályozásával kapcsolatban megemlíthető fogalmi elemek köréből.

A kitérés kötelezettség megszüntetésével kapcsolatban Tóth Mihály a következőképpen fejtette ki véleményét: „talán nem lenne baj, ha azok az etikai megfontolások, amelyek annak idején tápot adhattak pl. a kitérés kötelezettséghez hasonló elvek felvetéséhez, azért nem tűnnének mindörökké el egyre kegyetlenebbé váló világunkból.”⁵²

A kodifikátoroknak mindenekelőtt, szem előtt kell tartaniuk a joggyakorlat és a törvények által kimunkált büntetőjogi és alkotmányos alapelveket, melyek a jogalkotás kereteit, korlátait jelentik. Az alkotmányos alapjogok tekintetében figyelemmel kell lenni az új normaszöveg megalkotásánál az alapjogok korlátozhatóságának szabályaira, valamint az Alkotmánybíróság által felállított alapjogi katalógusra, továbbá az alkotmányos alapelvek tekintetében rendkívül fontos az érthető, pontos megfogalmazás, vagyis a normavilágosság követelménye.

A normaszövegnek értelmezhetőnek kell lennie az állampolgárok számára és fontos kritérium, hogy azok a mindennapi életben felismerhetőek legyenek. Figyelmet kell fordítani az új Btk. konstruálásánál arra, hogy a jogszabály létrehozása formailag is megfeleljen a jogalkotás követelményeinek. Végül, a büntetőjogi tilalmak tekintetében a normaszöveg realizálása során szem előtt kell tartani mind a több száz év alatt kialakult régi, mind a modern, új alapelveket és szempontokat is.

⁵² Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám, 27–28. o.

7.2. A 2012. évi C. törvény elfogadását megelőző két törvényjavaslat vizsgálata

Az új Btk.- t (2012. évi C. törvény.) megelőző kodifikációs próbálkozások lezárását, két a korábbiaktól nagymértékben eltérő javaslat jelentette. A javaslat tartalmazza mindazokat az eseteket, melyekre az élet elleni támadások tényét eleve feltételezve a jogosan védekezőt korlátlan lehetőségekkel ruházza fel. Mindezt az indokolás a következőkkel támasztja alá: „A Javaslat a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására a jogos védelmi helyzetet kiszélesíti, és törvényi vélelmet állít fel arra, miszerint vannak esetek, amikor a jogtalan támadás oly módon történik, hogy a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a támadás az élete ellen irányult, és ilyenkor már a jogtalan támadás körülményei megteremtik a lehetőséget a védekezés szükséges mértékének a túllépésére.”⁵³ A Javaslat eredeti formája a következőképpen nézett ki:

„A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az élet kioltására irányult volna ha

- a) azt személy ellen éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve vagy csoportosan követik el,
- b) az a lakásba, éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve vagy csoportosan történő jogtalan behatolás,
- c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen vagy felfegyverkezve történő jogtalan behatolás.” (Javaslat 27. §)⁵⁴

Ezzel a Javaslat tulajdonképpen azokat a szituációkat, ahol eddig a bírói mérlegelésre volt bízva, hogy a felsorolt eseteket miképpen minősíti, „törvényes vélelmet alkotott”.⁵⁵ Részben egyet értek Tóth Mihállyal abban, hogy a törvényben foglalt „vélelem” az ítélkezési gyakorlatban kialakult szabályok szerint eddig is jelen volt és e megfogalmazás igencsak megnehezíti az általános esetektől való elszakadást, nehézzé teszi az egyes esetekre való alkalmazhatóságot. Ellenben a korábbi nagyfokú bírói szubjektivitás jobban gátat szab, mint a korábbi szabályozás, hiszen a jogalkalmazás kötve van a törvényben foglaltakhoz. A Javaslat ugyan kiterjesztette a jogosan védekező fél lehetőségeit, de túlzott – már-már veszélyes – mértékben. Az élet elleni támadások vélelme azt a célt szolgálja, hogy a Javaslatban megjelölt esetekben a védekezés érdekében kifejtett cselekmény arányosságát nem kell vizsgálnia a jogalkalmazónak, míg az Indoklásban a túllépésre való felhatalmazás szerepel. Ez súlyos dogmatikai tévedés. Komoly alapjogi összeütközés figyelhető meg, hiszen egy pusztán a vagyont ért jogtalan támadás elhárítása során a jogosan védekező, (még ha a jogtalan áll szemben a joggal) kiolthatja támadója életét, anélkül, hogy megbizonyosodna annak céljáról. A törvényalkotó ezen gondolata „a jogállamban igazolhatatlan”. Az Alkotmánybíróság által felállított alapjogi katalógusban az emberi élet az első

⁵³ Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához I, Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám, 28. o.

⁵⁴ A T 6958. számú törvényjavaslat 2012 februárjában társadalmi egyeztetésre bocsátott változata.

⁵⁵ Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám, 29. o.

helyen szerepel, mint korlátozhatatlan alapjog. Kivételt képezett ez alól Sólyom László, aki az emberi életet ért jogtalan támadás esetére (23/1990. (X. 31.) AB. határozat) „jogon kívüli” helyzetet teremtett, ezzel a jog elfogadta a jogtalan támadó életének kioltását.

A jogalkotó az új Javaslattal az élet elleni támadások körében melegágyat biztosít az alkotmányellenességnek. Nem lehet egy kerítésen átmászó éhes fiataalt például, aki csak egy pár szem almáért mászik át a kerítésen egy bottal a kezében, mely kizárólag az alma megszerzését segítené elő, mindjárt a tulajdonos életére törő gyilkosnak tekinteni és úgy kezelni. Ellentétessé válik a jogos védelem szabályozása ezen újítással abból a szempontból, hogy a megelőző jogos védelem intézménye a vagyont ért jogtalan támadás esetén, nemcsak azt tilalmazza, hogy a jogtalan támadó életének kioltására alkalmas legyen, de további szigorú követelményeket támaszt a védelmi berendezés telepítőjével szemben. Ha jobban megnézzük a Javaslat szövegét, azzal, hogy a jogalkotó kiszélesítene az élet elleni támadások körét, pusztán egy bővebb jogkörrel rendelkező „kvázi megelőző jogos védelmet” hoz létre, ahol a védelmi berendezés maga a jogosan védekező személy. Megállapítható, hogy a Javaslat vélelmezett esetei szemben állnak a jogos védelem szabályozásának egy másik pontjával, mely kimondja, hogy jogos védelem akkor állapítható meg, ha a jogtalan támadás „intézett, illetőleg... közvetlenül fenyegető”.⁵⁶ Amint a vagyont érő támadásból közvetlen élet elleni támadás is válik, onnantól szabadna csak alkalmazni a Javaslatban meghatározott esetekben az arányosság vizsgálatától való eltekintést. Továbbá az imént felvázolt probléma valódiságát erősíti az a bírói gyakorlat, mely szerint „az adott ügy történéseinek egész folyamatát, összességét figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján kell állást foglalni...”⁵⁷ A taxatív törvényi felsorolás pedig a cselekménysor összefüggő vizsgálatát természetesen lehetetlenné teszi.

Az imént vizsgált normaszöveget az egyeztetések során kismértékben ugyan, de megváltoztatta a jogalkotó. Így a törvény, a következőképpen alakult volna át:

„A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

- a) azt nem nyilvános helyen vagy nyilvános rendezvényen, személy ellen, éjjel, vagy fegyveresen, vagy felfegyverkezve vagy csoportosan követik el,
- b) az a lakásba éjjel, vagy fegyveresen, vagy felfegyverkezve vagy csoportosan történő jogtalan behatolás, és személy elleni támadás veszélye is fennáll,
- c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás, és személy elleni támadás veszélye is fennáll.”⁵⁸

⁵⁶ 1978. évi IV. törvény (Btk.) 29. § (1) bekezdés

⁵⁷ BH 2002. 212.

⁵⁸ Magyarország Kormányának T/6958 számú törvényjavaslata a Büntető Törvénykönyvről. 2012. április

A „nyilvános hely”, „nyilvános rendezvény” beiktatása és a „bekerített helyre felfegyverkezve behatolás” kiiktatása a szabályozásból, csak az olyan - az életben gyakran előforduló – esetek köréből emel ki egyet, mely szituációban a jogos védelem alkalmazása abszurd lenne. Továbbá, örvendetes, hogy a normaszöveg végére odaillesztették a „személy elleni támadás veszélye is fennáll” kritériumot, azonban a megfogalmazás csak újabb kérdések és értelmezési problémák tömegét kelti életre, valamint rendkívül nagy hangsúlyt fektet a bírói jogértelmezésre. Tehát, a törvényben meghatározott esetekben a bíróságnak nem kell vizsgálnia az arányosság kérdését, ami azért kétséges, mert pontosan ezek azok az esetek, melyeknél a rendkívül alapos bírói mérlegelés és vizsgálat elengedhetetlen lenne. Tóth Mihály szerint az adott tervezet problémáit – és ez méltán tükrözi szubjektív véleményét: „csak a kifogásolt rendelkezés teljes elhagyásával lehetne megoldani”.⁵⁹

7.3. A jogos védelem immár elfogadott, új Btk. - ban való megjelenése

Végül az Országgyűlés által elfogadott 2012. évi C. törvény (Új Büntető Törvénykönyv) jogos védelemre vonatkozó rendelkezéseit veszem górcső alá. Az új Btk. a jogos védelem intézményét a következőképpen tartalmazza:

„21. § Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.

22. § (1) Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

a) azt személy ellen

aa) éjjel,

ab) fegyveresen,

ac) felfegyverkezve vagy

ad) csoportosan

követik el,

b) az a lakásba

⁵⁹ Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám, 30. o.

- ba) éjjel,
- bb) fegyveresen,
- bc) felfegyverkezve vagy
- bd) csoportosan

történő jogtalan behatolás, vagy

- c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.

(3) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.

- (4) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.”⁶⁰

A jogalkotók a tervezetben „A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok” című fejezetben szabályozza a jogos védelmet, mely a korábbi Büntető Törvénykönyvhöz képest nem mutat eltérést. A tervezet 21. §-a, a megelőző jogos védelmet vezeti át a korábbi Büntető Törvényből. A korábbiakhoz képest változást jelent, hogy a jogalkotó a jogos védelmet az adott személy büntethetőségét kizáró okként jelölte meg a korábbi Büntető Törvénykönyvben, míg a tervezetben már a védekezés érdekében kifejtett cselekmény büntetendőségének hiányát állapítja meg. Ez a fogalmi változás jelenik meg a 21. §-ban és a 22. § (1) bekezdésben, azonban a „büntethetőség” kizártsága maradt meg a 22. § (3) bekezdésében. A büntetendőség és a büntethetőség azonban elválik egymástól, hiszen a büntethetőség, illetve ennek hiánya akkor állapítható meg, ha az illető személyében, állapotában van jelen olyan tényező, mely miatt a büntetőjogi felelőssége nem állapítható meg. A cselekmény büntetlensége esetén, azonban az illető által kifejtett magatartás esik a büntetőjogi felelősség határain kívül. A Wiener A. Imre által felállított fogalmi rend⁶¹ szerint a büntetőjogi felelősség kizárásának okait objektív és szubjektív kizáró okokra bonthatjuk, mely megfelel a büntetendőség és a büntethetőség fogalmi párosának. Visszatérve a tervezethez, a jogalkotó a büntetendőség és büntethetőség fogalmak segítségével különíti el a jogos védelem szabályozásának egyes bekezdéseit. A 2012. évi C. törvény ezek szerint jól alkalmazza a Wiener A. Imre-féle fogalmi rendet, hiszen míg az első két esetben objektívek a büntetőjogi felelősséget kizáró okok, addig a harmadik, a jogos védelem túllépését szabályozó bekezdés már szubjektív feltételeket szabályoz. 21. § (3) bekezdése a büntethetőség hiányát két opcionális feltételtől teszi függővé, ezek az „ijedtség” és a „menthető felindulás”. Mindkét feltételből következik, hogy szubjektív, az ember tudatában kialakult tényezők, vagyis helytálló a büntethetőség szó használata.

A jogos védelem szabályozását a 2012. évi C. törvény a megelőző jogos védelemmel kezdi meg (21. §), mely normaszöveg részlet az 1978. évi IV. törvényhez képest csupán annyiban változott, hogy a jogalkotó a büntethetőség helyett, a büntetendőség körében helyezi el.

⁶⁰ http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=152383.224670

⁶¹ lásd: 27. o.

Véleményem szerint és a korábbiakban kifejtettekből kiindulva eme változtatás örvendetes. A továbbiakban e szakasz tekintetében csupán grammatikai jellegű, pontosabb megfogalmazást célzó, érdemben a jogintézményt nem érintő változás figyelhető meg. A megelőző jogos védelem adott formájában való törvénybe foglalását azonban nem tartom célszerűnek, hiszen az életben a jogalkotó aránytalanul nagy felelősség vállalást vár el a védelmi eszköz telepítőjétől.

Az új Btk. 22. §- a jogos védelem által védett alapjogok és társadalmi érdekek a korábbi Büntető Törvénykönyvhöz képest nem változtak, pusztán az élet elleni támadások körét bővítette a jogalkotó egy védelem felállításával. Tehát továbbra is védett alapjog: „a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy közérdek”.⁶² Az élet elleni támadások köre a 22. § (2) bekezdésében megfogalmazott taxatív felsorolás esetkörével bővült. A jogtalan támadások esetén ilyen vélelmezett élet ellen irányuló eset, ha

„a) azt személy ellen

aa) éjjel,

ab) fegyveresen,

ac) felfegyverkezve vagy

ad) csoportosan

követik el,

b) az a lakásba

ba) éjjel,

bb) fegyveresen,

bc) felfegyverkezve vagy

bd) csoportosan

történő jogtalan behatolás, vagy

c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.”⁶³

A felsorolás legtöbb eleme már a római jogból jól ismert súlyosító körülmények, melyeket a mai társadalmi igényeket követve szabályozni kívántak. A 22. § (2) bekezdését nem vizsgálom tovább ebben a pontban, mert ezt a fejezet elején, már megtettem. A kiemelés azért tartottam fontosnak, mert a jogos védelem újraszabályozásának körében e bekezdés kapcsán jött létre a legszínesebb vélemények köre. A 22. § (3) bekezdését érintettem már a büntethetőség és büntetendőség jogos védelmen belüli elhatárolása kapcsán, a jogos védelem túllépését igazoló okok nem változtak.

Végül említést kívánok tenni a 22. § (4) bekezdéséről, mely a korábbi szabályozásban nem szerepelt. A kitérési kötelezettség kezdetben minden emberre vonatkozott, később ennek egy

⁶² 1978. évi IV. törvény (Btk.) 29. § (1)

⁶³ 2012. évi C. törvény 22. § (2) bekezdés

enyhébb formája jelent meg, amikor a jogtalan támadást szenvedőnek csak bizonyos meghatározott személyek⁶⁴ támadása esetén volt meghatározva a kitérés kötelezettsége. Végül az imént említett 2009. évi LXXX. törvény volt az, amely a kitérés kötelezettségét teljes egészében megszüntette, eljutva ezzel a legliberálisabb formához. Szükséges volt, a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől mondat megjelenítése a 2012. évi C. törvényben, hiszen a jogosultság segítségével biztosít az állam, a büntetőjogon keresztül jogalanyainak, az alkotmányos berendezéshez nélkülözhetetlen alapjogokat. Nem várhatja el az állam, hogy akit jogtalan támadás ér, ne védje meg magát támadójával szemben. Tehát mindenképpen fontos része ez a jogos védelem szabályozásának.

A jogásztársadalom kíváncsian várja, hogy az új szabályozás, hatályba lépését követően,⁶⁵ miként fog, illetve tud-e érvényesülni a gyakorlatban. Az új szabályozás számos, még bizonytalan elemet tartalmaz, melyekkel kapcsolatosan felmerült kérdésekre csakis a joggyakorlat adhatja meg a választ.

⁶⁴ hozzátartozó, kóros elmeállapotban, tudatzavarban szenvedő és gyermekkorú személyek

⁶⁵ előre láthatólag: 2013. 07.01-től

ÖSSZEFOGLALÁS

E rövid tanulmány során a tervezett szempontok alapján vizsgáltam a jogos védelmet és hangsúlyoztam azokat az alkotmányos dilemmákat, melyek hosszú ideje már megoldatlanok és melyek kapcsán a 2012. évi C. törvény sem képes minden problémától mentes szabályozást létrehozni. Dolgozatom terjedelmét tekintve nem volt lehetőségem minden részletre kiterjedően vizsgálgatni, de ez végtére is, nem állt szándékomban.

Kutatásaim során igyekeztem elismerni és a szakmában nagyra tartott szerzők műveit alapul venni, véleményeiket ütköztetni, abból konzekvenciát levonni. Előfordult, hogy egy adott álláspontot véleményeztem vagy gondolatsorom gyökeréről szolgált. Alapvetően a forráselemzés módszerével dolgoztam.

A dolgozattal elérni kívánt célom, megvalósítottam: egyrészt, az általam megismert és a jogos védelemmel kapcsolatban felmerülő alkotmányjogi dilemmák gyökerének vizsgálatát, másrészt a 2012. évi C. törvényhez vezető kodifikációs állomásokon keresztül bemutattam, hogyan jutott el alkotmányjogi szempontból a jogos védelem intézménye az új Btk.-ban elhelyezett normaszövegig.

Arra törekedtem, hogy létrehozzak, egy a jogos védelmet alkotmányjogilag legtöbb szempontból vizsgáló dolgot.

Megállapítások, következtetések

Munkám során a következő megállapításokra jutottam:

1. Az arányosság kérdésében az egymásnak feszülő jogi tárgyak heterogenitása esetén az arányosság kritériuma szűkíti a jogosan védekező személy lehetőségeit. A bírónak, mivel a jogi tárgyak nem összemérhetők, az adott eset tényállási elemeinek alapos mérlegelésére alapozva kell döntését meghoznia, úgy, hogy a törvény adta lehetőségen belül a legtagabb értelemben értelmezi a jogos védelmet.
2. A jogbiztonság és a jogállami keretek biztosítását szolgálná, valamint az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségét erősíteni, ha a jogos védelem által védett jogi tárgyak körét kiszélesíteni a jogalkotó. A jelenleg védett jogi tárgyak listájába üdvözlendő lenne felvenni a saját, illetőleg más jogainak védelmét. A védett jogi tárgyak pontos felsorolásával a törvény közérthetőségének mértéke is növekedne.
3. A jogos védelem az Alaptörvény Szabadság és Felelősség című fejezetében való megjelenésével kapcsolatban egyértelműen megállapítható, mivel a Btk-beli szabályozás nem változott és eredendően egy alapjogokat garantáló jogintézményről van szó, ez esetben a jogos

védelem alapjogként való említése elvetendő. A jogos védelem egy a jogalkotó által kiemelt jelentőségű alapjogvédelmi eszköz.

4. Végül a 2012. évi C. tv. kapcsán az élet elleni támadások vélelmezett eseteit vizsgáltam. Arra a következtetésre jutottam, hogy az élet elleni támadások vélelmezett körének törvénybe foglalásával ellentét alakul ki a jogos védelem szabályozásán belül. Az előbb említett esetkör esetén az élet elleni jogtalan támadás se nem intézett, se nem közvetlenül fenyegető, ami kritériumként fogalmazható meg minden jogellenes támadás esetén. Ha ezt a pontosítást nem végezzük el, a jogtalan támadás határai nem megállapíthatóak.

De lege ferenda javaslatok

Az összefoglalás utolsó részében az általam alkotmányosan elfogadhatónak tekinthető jogos védelem szabályozását ismertetem: de lege ferenda.⁶⁶

Kíváncsian várom az új Btk. hatályba lépését követő első reakciókat a gyakorló jogászoktól és jogtudósoktól, valamint a bírói döntések kimenetelét, ha a jogos védelem új elemeit kell alkalmazni egy adott élethelyzetre.

„A jogérzet, cserbenhagyva a hatalomtól, melynek pedig védenie kellett volna, elhagyja a törvény talaját...”⁶⁷

Rudolf von Jhering

⁶⁶ lásd.: 1. számú melléklet

⁶⁷ Varga Csaba (szerk.): Jog és filozófia. 1998. 12. o.

IRODALOMJEGYZÉK

- Alföldi Ágnes Dóra: Jogos védelem a birtokvédelem területén, *Ügyészek Lapja* 2011/1. szám
- Angyal Pál: A magyar Büntetőjog Tankönyve, Athenaeum Kiadó, Budapest, 1920.
- Belovics Ervin: Gondolatok a jogos védelem körében kifejthető védelmi cselekményekről, *Rendészeti Szemle* 2007/7-8. szám
- Blaskó Béla: A jogos védelem néhány elméleti és gyakorlati kérdése, *Főiskolai - Figyelő* 1992/2. szám (III. évfolyam)
- Blaskó Béla: A magyar büntetőjog általános rész Tankönyv (Negyedik átdolgozott kiadás), Rejtjel Kiadó, Budapest – Debrecen, 2010.
- Bolyky Orsolya: A jogos védelem időbeli korlátainak vitatott kérdései, *Doktoranduszok Fóruma*. Miskolc, 2004. november 4. 2005.
- Borai Ákos: Jogos védelem (interjú), *Főiskolai Figyelő* 1991/1. szám
- Brósz Róbert –Pólay Elemér: A római jog története és institutioi; Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1984.
- Costopulos Orestis: Jogos védelem az ún. „örző-védő” berendezések körében, *Ügyészek Lapja* 2009. különszám
- Degré Lajos: Jogos védelem az anyagi büntetőjogban, Budapest, 1910.
- Kis László: A jogos védelem a bírói gyakorlatban, *Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar díjnyertes TDK dolgozatai*. 2003.
- Kormos Erzsébet: Jogos védelem vagyon elleni támadás esetén, *Ügyészek Lapja*, Szakmai Érdekképviselési Folyóirat, 2000.
- Kovács Péter: Új tendenciák a jogos védelem határainak jogtudományi megítélésében – különös tekintettel az arányosság követelményére, *Bonus iudex damnat improbanda, non odit*. Tudományos Diákköri Dolgozatok, 2007. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszékének Tudományos Diákköri Dolgozatai, 2007.
- Makoviczki Éva: A jogos védelemről, *Studia Collegii De Stephano Bibó Nominati*, Budapest, 1999.
- Mészáros Ádám: A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai
- Nagy Ferenc: A büntethetőségi akadályok szabályozása az új Büntető Törvénykönyvben, különös tekintettel a jogellenességet kizáró okokra, *Büntetőjogi Kodifikáció* 2001/1. szám
- Nagy Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről, *Európai Jog* 2004/4. szám
- Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török – Darai Richárd, Kemenesi Attila: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban, *Quot Capita, Tot Sententiae, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I.*, Győr, 2010.

- Őri Aliz: A büntethetőséget kizáró okok szabályozása különös tekintettel a jogos védelemre napjainkban, *Studia Juvenum. A.D.* 2005, 2005.
- Pokol Béla: Autentikus jogelmélet, Dialóg – Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2010.
- Sári János - Somody Bernadette: Alapjogok; Alkotmánytan II., Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
- Székely János: Egy betöltésre váró joghézag, *Magyar Jog* 1994/3. szám
- Székely János: Fegyverhasználat (Egy legfelsőbb bírósági határozat elemzése), *Börtönügyi Szemle* 1993/1. szám
- Szilágyi Péter: A törvénybe foglalt jogtalanság és jogszerű ellenállás kérdéséről – Ságvári Endre kapcsán, *Jogtörténeti Szemle* 2007/1. szám
- Takács Péter: Nehéz jogi esetek (Jogelmélet és jogászai érvelés). Napvilág Kiadó, 2000
- Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, *Büntetőjogi Szemle* 2012/1. szám
- Ujvári Ákos: A jogos védelem (Szükségesség és arányosság), *Ügyvédek Lapja* 2010/2. szám
- Ujvári Ákos: A jogos védelem határai vagy elleni támadások esetén, *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*, 2004.
- Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, *Ad Librum Kiadó*, 2009.
- Ujvári Ákos: Az élethez való jog és a jogos védelem összefüggései, *Iustum aequum salutare* II., 2006/1-2. Budapest
- Ujvári Ákos: Hagyományok és változások a jogos védelem elvi és gyakorlati megítélésében, *Magyar Jog*, 2002. no. 6.
- Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. 1998.
- Wiener A. Imre: A Büntető Törvénykönyv Általános Része de lege ferenda, 2003.
- Wiener A. Imre: Büntetőjog Általános Rész. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003.
- Wiener A. Imre: Elméleti alapok a büntetőtörvény általános rész kodifikálásához (MTA Jogtudományi Intézete, Közlemények Nr. 12., Budapest, 2000.

JOGSZABÁLYOK ÉS EGYÉB DOKUMENTUMOK JEGYZÉKE

Törvények, egyezmények:

- 1987. évi IV. törvény (Btk.)
- 2012. évi C. törvény (új Btk.)
- 1878. évi V. törvény (Csemegi – kódex)
- 1950. évi II. törvény (Btá.)
- 2012. évi Alaptörvény
- 1949. évi XX. törvény (Alkotmány)
- 1961. évi V. törvény
- 2009. évi LXXX. törvény
- Európai Emberjogi Egyezmény (1950.)
- 1998. évi Nemzetközi Büntetőbíróság statútuma

Tervezetek, javaslatok:

- 1843/44-es törvényjavaslat
- T/6958. számú törvényjavaslat 2012 februárjában társadalmi egyeztetésre bocsátott változata
- Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről, Büntetőjogi Kodifikáció 2007/1. szám

Alkotmánybírósági határozatok és párhuzamos vélemények:

- 23/1990. (X. 31.) AB határozat
- 11/1992. (III. 5.) AB határozat
- 58/1994. (XII. 14.) AB határozat
- Sólyom László 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleménye
- Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleménye

Kúria irányelv:

- LB 15. sz. Irányelve

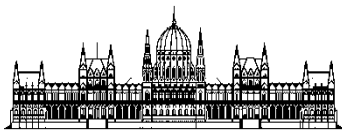
Bírói határozatok:

- BH 1982.224.
- BH 1983.261.

- BH 1984.5.
- BH 1995.5.
- BH 1996.350.
- BH 1997.322.
- BH 1997.512.
- BH 1999.5.
- BH 2002.212.
- BH 2003.50.
- BH 2003. 394.
- BH 2004. 91.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

országgyűlési képviselő

Képviselői önálló indítvány

Kövér László úrnak,

az Országgyűlés elnökének

Helyben

Tisztelt Elnök Úr!

Mellékelten – Magyarország Alaptörvénye 6. cikk (1) bekezdése alapján – benyújtom a **Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény módosításáról** szóló törvényjavaslatot.

A törvényjavaslat indokolását csatolom.

Budapest, 2013..... ..

2013. törvény

1. §

(1) A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 22. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

„22. § (1) Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személyéhez, javaihoz, jogainak megtartásához fűződő jogai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) A jogtalan intézett vagy közvetlenül fenyegető támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

a) azt személy ellen

aa) éjjel,

ab) fegyveresen,

ac) felfegyverkezve vagy

ad) csoportosan

követik el,

b) az a lakásba

ba) éjjel,

bb) fegyveresen,

bc) felfegyverkezve vagy

bd) csoportosan

történő jogtalan behatolás, vagy

c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.

(3) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.

(4) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.”

2. §

E törvény 2013. június elsején lép hatályba, és a következő napon hatályát veszti.

Indokolás

Általános indokolás

A 22. § (1) bekezdésében megfogalmaztam, hogyan lehetne a védett jogi tárgyak körét pontosabban meghatározni és a védett értékek közé sorolni az emberek „jogainak megtartásához fűződő jogait” is, ezzel erősítve az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségét. A javasolt módosítást azért tartom fontosnak, mert így az emberek személyét érintő támadások mellett az adott esetben jogaik elleni jogtalan támadás esetén is biztosítható a jogos védelem körében megvalósított elhárító magatartás.

A 22. § (2) bekezdésébe beillesztett változtatás („jogtalan intézett vagy közvetlenül fenyegető támadás”) az élet ellen irányuló támadások vélelmezett esetkörének vonatkozásában pontosítja, milyen jellegű jogtalan támadás esetén fejthető ki az elhárító cselekmény. Ha ezt a pontosítást nem végezzük el, lehetetlenné válik a jogos védelem határának megállapítása.

Részletes indokolás

Az 1. §-hoz

Az általános indokolásban megfogalmazott társadalmi célok érvényesülése végett feltétlenül szükséges a Btk. jogos védelemmel kapcsolatos szabályozásának módosítása.

A 2. §-hoz

Társadalmi érdek fűződik ahhoz, hogy a javaslat a Btk - val együtt lépjen hatályba.

